

ФИО: Борисова Марианна Владимировна – логопед

МБДОУ «ЦРР-д/с №7 «Солнышко»

Сунтар/Сунтарский;

Методическое пособие: Логопедический альбом

«Оҕо тылын сайыннарар эрчиллиилэр»

Сунтаардаагы 7 нүмэрдээх «Солнышко» оѳо сайдар киинэ

Оѳо тылын сайыннараp эрчиллиилэр

(оѳо төрөппүттэрин кытта үлэлииригэр аналлаах тэтэрээт)

Сунтаар – 2024 с.

Оҕо тылын сайыннарар эрчиллиилэр

(Оҕо төрөппүттэрин кытта үлэлииригэр аналлаах тэтэрээт)

Сунтаар

2024

УДК 159.946(571.56)
ББК 74.102(2Рос.Яку)
О-49

Хомуйан онордо: М.В. Борисова
Сунтаардаабы 7 нүөмэрдээх «Солнышко» оҕо сайдар киинин логопеда

О-49 Оҕо тылын сайыннарар эрчиллиилэр : оҕо төрөппүттэрин кытта үлэлииригэр аналлаах тэтэрээт / хомуйан онордо М.В. Борисова. – Сунтаар : 2024. – 47 с.

Бу босуобуйа оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕо төрөппүтүн кытта дьарыктанарыгар, логопед дьарыктарын чинэтэригэр анаан оҥоһулунна. Манна [С], [З], [Ш], [Ж], [Л], [Р], [Б], [Н] дорҕооннорго араас соруудахтар киирдилэр. Босуобуйа уратыта соруудахтар тыл бары компоненнарынан (дорҕоон, дорҕоону арааран истэрэ, тыл сүһүөхтэригэр, тыл саппааһыгар, тыл грамматическай тутулугар, ситимнээх санатыгар) талыллан түмүлүннэ. Хас биирдии дорҕоон эрчиллиилэрэ тэтэрээт ис тутулунан оҥоһулунна. Бытархай былчыннар сайдалларыгар араас дьарыктар киирдилэр.

Пособие предназначено для занятий детей старшего дошкольного с родителями, а также для закрепления логопедических занятий. Сюда входят различные задания для звуков [С], [З], [Ш], [Ж], [Л], [Р], [Б], [Н]. Специфика пособия состоит в том, что задания подобраны по всем компонентам речи (звукопроизношение, фонематический слух, слоговая структура слова, словарный запас, грамматический строй речи, связная речь). Задания каждого звука подобраны по структуре рабочей тетради. Для развития мелкой моторики вошли различные упражнения.

УДК 159.946(571.56)
ББК 74.102(2Рос.Яку)

Кирии тъл

Билигннн кэмнэ санарар санатыгар кэһиллилээх оџо олус элбээтэ. Ол төрүөтэ араас буолар: нэһилиэстибэннэй фактор (удьурдаан бэриллэр); оџо төрүүрүгэр мэйиитэ уонна санарар аппараата кэһиллиитэ; ийэ төрүүр-ууһуур кэмигэр араас уустуктары көрсүбүтэ; ийэ ыарахан сылдьан стресстаабыта, эчэйбитэ буолар; оџо кыра эрдэбиттэн элбэхтэ сыстыганнаах ыарыыннан ыалдьыбыта.

Оџо тыла сайдарыгар төрүүбүттэн 6 сааһыгар диэри сензитивнай кэм буолар. Кини тас уонна ис эйгэ араас фактордарын, ону сэргэ дьон тылын ылынара, инэринэрэ ордук тоџоостоох кэм.

Ол курдук оџо тыла бары өттүнэн толору сайдарыгар – төрөппүттэр уонна оскуола иннинээџи үөрэхтээһин тэрилтэлэрэ биир сүдү сорукупут буолар.

Бу босуобуйа оскуолаџа кириэн иннинээџи саастаах оџо төрөппүтүн кытта дьарыктанарыгар, логопед дьарыктарын чингэтэригэр анаан оноһулунна. Манна [С], [З], [Ш], [Ж], [Л], [Р], [Б], [Н] дорџооннорго араас сорудахтар киирдилэр. Босуобуйа уратыта сорудахтар тыл бары компоненнарынан (дорџоон, дорџоону арааран истэрэ, тыл сүһүөхтэригэр, тыл саппааһыгар, тыл грамматическай тутулуугар, ситимнээх санатыгар) талыллан, түмүллэн оноһулунна.

Сыала: оџо дорџоону арааран истэн чуолкайдык сангарарын ситиһии.

Соруктара:

Коррекционной-үөрэтэр соруктара:

1. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтии;
2. Тыыныы уонна артикуляционной эрчиллиилэри сөпкө оноруу;
3. Дорџоону сүһүөхтэргэ уонна тылга сөпкө сангарарга үөрэтии.

Коррекционной-сайыннаар соруктара:

1. Тарбах былчынгарын сайыннарыы;
2. Тылын баайын саппааһын кэнгэтэргэ бэлэмнээх буолууну сайыннарыы;
3. Ситимнээх санатын сайыннарыы.

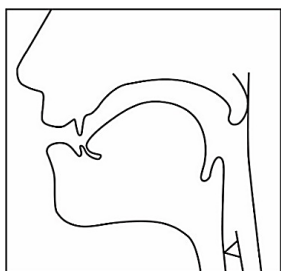
Коррекционной-иитэр соруктара:

1. Төрөөбүт тыл дорџоонорун сөпкө сангарар култууратын иитии;
2. Сатаан бодоруһан үлэлиир сатабылларын иитии.

Тэтэрээт ис тутула

1. Дорџоон артикуляцията;
2. Тыыныы эрчиллиитэ;
3. Тыл эрчиллиилэрэ;
4. Дорџоонно үлэ;
5. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтии;
6. Дорџоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии;
7. Тылга дорџоону сөпкө сангарарын ситиһии;
8. Оонньуу «Тылы сүһүөххэ араар»;
9. Оонньуу «Кимиэнэй?»;
10. Оонньуу «Дорџоон миэстэтин бул»;
11. Оонньуу «Биир - элбэх»;
12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр; хоһоон;
13. Буукубаны кырааскалаа;
14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт»;
15. Дорџоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа;
16. Сахалыы кыраапыка дыктаана;
17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[С] дорбоон

1. [С] дорбоон артикуляцията:

Уос мичээрдиир. Тиистэр икки ардыларыгар кыракый аһаҕас (1-2 мм) баар. Тыл төбөтө киэнник тэнийэн аллараа тиистэрбит кэннигэр сытар. Тыл икки кытыыта үөһээ балталарга сытар. Тыл көхсө кыратык өрө көтөҕүллэр. Салгын сүүрээһэ күүстээх (куолас суох).

2. Тыныны эрчиликтэ.

Муннунан тыына-тыына чохчойуулары оноруу.

[С] дорбоону таһаара-таһаара уһа, хаҕас имиллэннээһин.

«Сас» диэн тылы тыын ылан улаатыннарар, куччатан санарыы.

3. Тыл эрчиллилэрэ:

Эрчиллии аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Мичээр	Сыала: уос тула былчыннары сайыннарыы. Тииспитин көрдөрөн күүскэ мичээрдибит, онтон уоспутун холкутабыт. Хатылыыбыт.	
Кэтит тыл	Сыала: тыл былчыннын сымнатыйы. Кэтит тыл төбөтүн аллараа уоска уурабыт уонна уһуннук тутан турабыт. Үөһээни уоска даҕатыллыбат.	
Олбуор	Сыала: уос тула былчыннары сайыннарыы. Тииспитин күүскэ ытырабыт, мичээрдибит.	
Тииспитин ыраастыах	Сыала: тыл былчыннарын сайыннарыы уонна имигэс оноруу. Тыл төбөтүн алын тиис уонна уос икки	
Тиэстэ мэһийиэх	Сыала: тыл төбөтүнээҕи былчын үлэтин күүһүрдүү. Уоһу ыrbаччы тутан туран төбөтүттэн саҕалаан тииспитинэн тылы ытырабыт.	

4. Дорбоонно үлэ.

Оҕоҕо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [С] дорбоону уһуннук санардабыт: [ССС] (үрүллүбүт саартан салгын тахсар тыаһа, уу тыаһа, тыал тыаһа, носуос тыаһа).

5. Дорбоону арааран истэргэ үөрэтии.

[С] дорбоону иһиттэххинэ таһын: [С, Ш, З, С, Ж, К, С, Ш, С, ...]

[СА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [СА, ША, РУ, СА, КЫ, ТА, СА, ПИ, ЧА, ...]

6. Дорбоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүһүөхтэр	Таннары сүһүөхтэр	Сабыылаах сүһүөхтэр	Араас сүһүөхтэр
СА-СА-СА	АС-АС-АС	САС-САС-САС	СПА-СПО-СПУ
СО-СО-СО	ОС-ОС-ОС	СОС-СОС-СОС	СКА-СКУ-СКИ
СӨ-СӨ-СӨ	ӨС-ӨС-ӨС	СӨС-СӨС-СӨС	СЛА-СЛО-СЛУ
СУ-СУ-СУ	УС-УС-УС	СУС-СУС-СУС	СМЭ-СМУ-СМЫ
СҮ-СҮ-СҮ	ҮС-ҮС-ҮС	СҮС-СҮС-СҮС	АКС-ОКС-ЭКС
СЫ-СЫ-СЫ	ЫС-ЫС-ЫС	СЫС-СЫС-СЫС	АСП-ОСП-УСП
СИ-СИ-СИ	ИС-ИС-ИС	СИС-СИС-СИС	СНЫ-СНА-СНУ

7. Тылга дорбоону сөпкө сангарарын ситиһии.

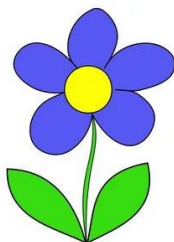
Сайын, сулус, сибиинньэ, сэбирдэх, собо, симыыт, саа, саас, сөмөлүөт, суорат, собо, сугун, сибэкки, таас, биэс, сонун, саһыл, кыыс, саахар, сокуон, куйаас, туус, сахсырба, сылгы, хаас.

8. Оонньоу «Тылы сүһүөххэ араар»: саа, саас, собо, сугун, симыыт, сибэкки, сөмөлүөт.

9. Оонньоу «Кимизнэй?» (тылы сирэинэн уларыты).

- Бу ким сөмөлүөтэй?
- Мин сөмөлүөтүм.
- Эн ... (сөмөлүөтүң)
- Кини ... (сөмөлүөтэ)
- Бииги ... (сөмөлүөппүт)
- Эһиги ... (сөмөлүөккүт)
- Кинилэр ... (сөмөлүөттэрэ)

10. Оонньоу «[С] дорбоон миэстэтин бул» (тыл сабаланыытыгар, ортотугар, бүтэһигэр)

5

11. Оонньуу «Биир - элбэх».

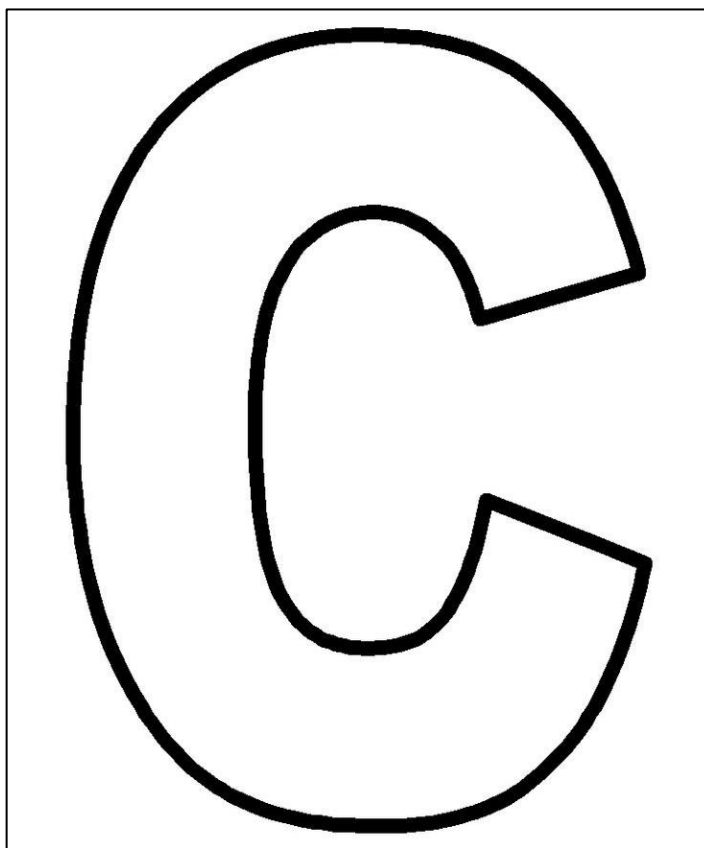
Саа – саалар Собо – соболор Сибэкки – сибэккилэр	Сулус – сулустар Сөмөлүөт – сөмөлүөттэр Сонун – сонуннар
--	--

12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр.

Холобур: *Сиздэрэй сибэкки – Сиздэрэй сибэкки сыһы аайы үүммүттэр.*

Сиздэрэй сибэкки. Сайыына куоската мэник. Сайаана харандаас атыыласпыт. Саас күн күүскэ тыгар. Саас салаасканан сырылааччым. Өссө, өссө саас сылаас! Хаас ааста, кус ааста, кус-хаас аас да аас! Сайын Сайыына сайылыкка сайылыыр. Буспут собо олус минньигэс.

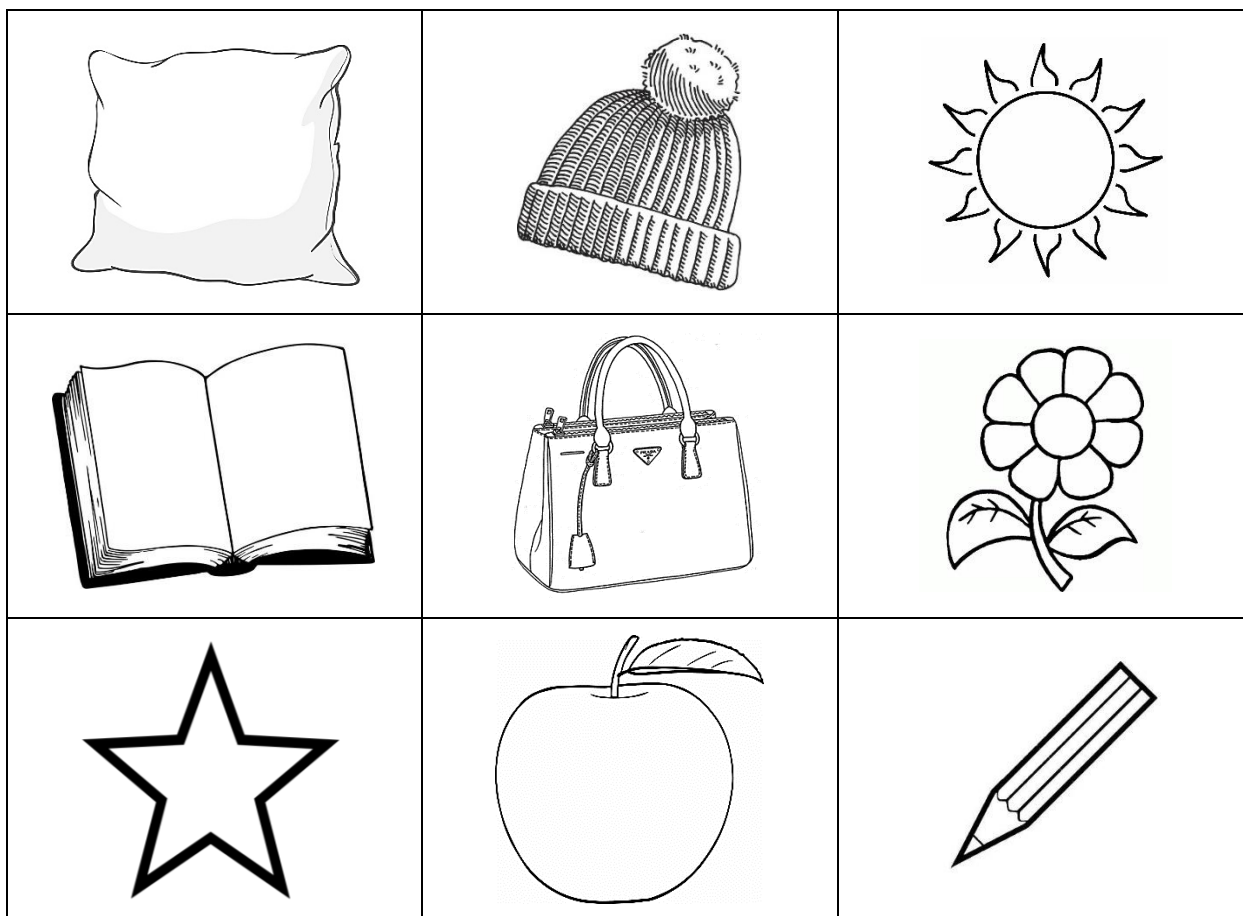
13. С буукубаны кырааскалаа.

14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт»

Сөп – сыһа Сырдык – хараҥа Сыт – тур	Сытыары – туруору Сэмэлээ – хайбаа Сир – халлаан
--	--

15. [C] дорѳоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

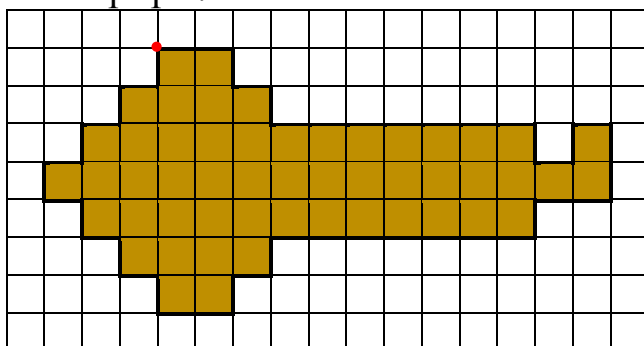

16. Сахалыы кыраапыка дыктаана. «Хомус».

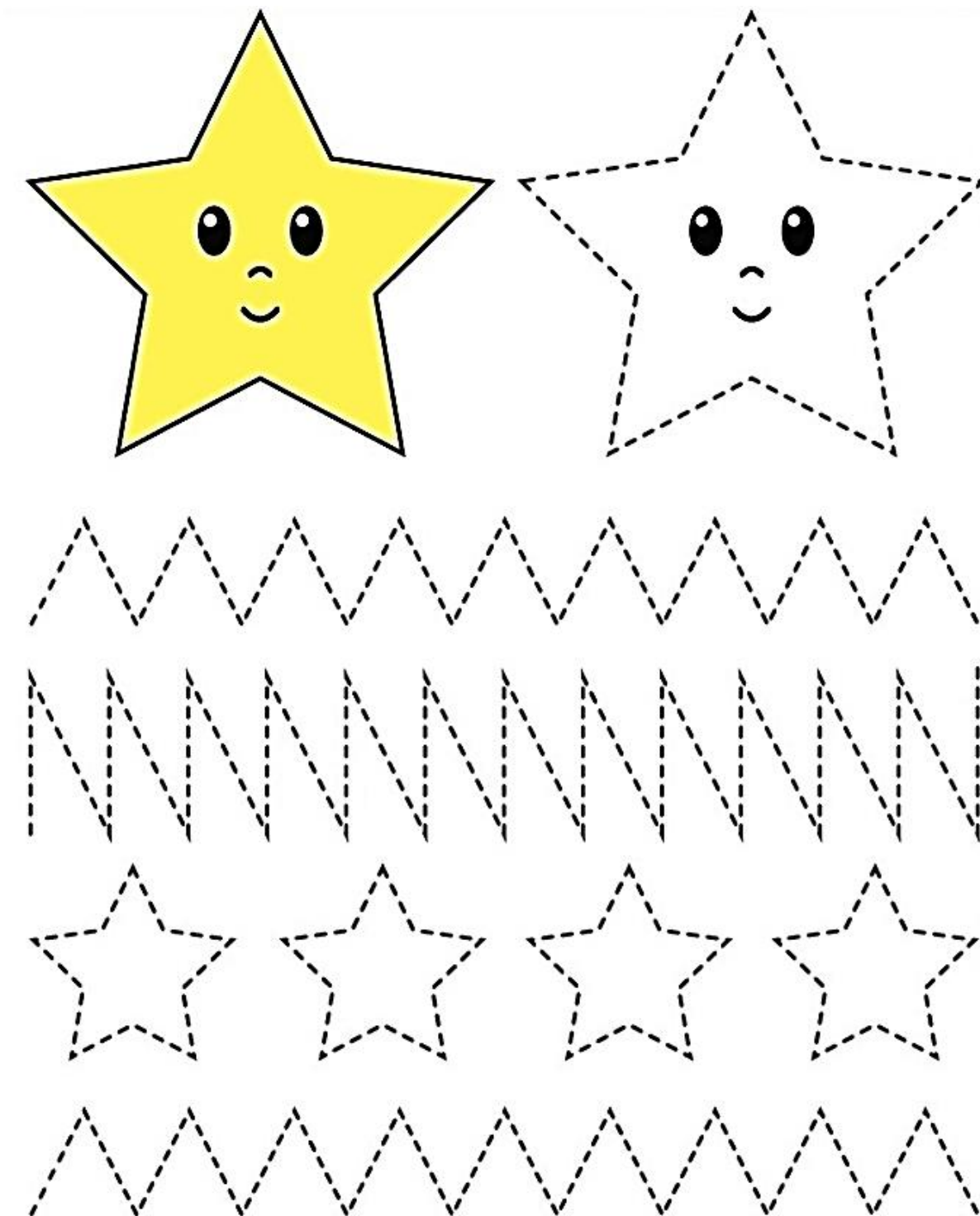
Соруудах:

2 →	1 ↓	1 →	1 ↓	7 →	1 ↓	1 →	1 ↑	1 →	2 ↓
2 ←	1 ↓	7 ←	1 ↓	1 ←	1 ↓	2 ←	1 ↑	1 ←	1 ↑
1 ←	1 ↑	1 ←	1 ↑	1 →	1 ↑	1 →	1 ↑	1 →	1 ↑

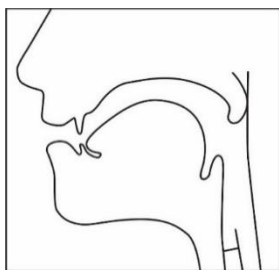
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[3] дорбоон

1. [3] дорбоон артикуляцията:

Уос мичээрдиир. Тиистэр икки ардыларыгар кыракый аһаҕас (1-2 мм) баар. Тыл төбөтө киэнник тэнийэн аллараа тиистэрбит кэннигэр сытар. Тыл икки кытыыта үөһээ балталарга сытар. Тыл көхсө кыратык өрө көтөҕүллэр. Салгын сүүрээһэ күүстээх (куолаһа баар).

2. Тыныны эрчиллиитэ.

Салгыны муннуларынан эҕирийэллэр, бытааннык таһараллар. Куолаһастарын улаатыннара, куччата үөрэнэллэр. Бастаан кыратык, онтон улам улаатыннарабыт: «Уу...ууу...ууу...!».

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчиллии аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Мичээр	Сыала: уос тула былчыннары сайыннарыы. Тииспитин көрдөрөн күүскэ мичээрдибит, онтон уоспутун холкутабыт. Хатылыыбыт.	
Кэтит тыл	Сыала: тыл былчыннын сымнатыы. Кэтит тыл төбөтүн аллараа уоска уурабыт уонна уһуннук тутан турабыт. Үөһээни уоска даҕатыллыбат.	
Олбуор	Сыала: уос тула былчыннары сайыннарыы. Тииспитин күүскэ ытырабыт, мичээрдибит.	
Тииспитин ыраастаах	Сыала: тыл былчыннарын сайыннарыы уонна имигэс оноруу. Тыл төбөтүн алын тиис уонна уос икки	
Тиэстэ мэһийиэх	Сыала: тыл төбөтүнээҕи былчын үлэтин күүһүрдүү. Уоһу ырбаччы тутан туран төбөтүттэн саҕалаан тииспитинэн тылы ытырабыт.	

4. Дорбоонно үлэ.

Оҕоҕо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [3] дорбоону уһуннук санардабыт: [333] (тиигээйи тыаһа, күүгүнэй тыаһа)

5. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтии.

[З] дорџоону иһиттэххинэ таһын: [С, Ш, З, С, Ж, З, К, С, Ш, З, К, С, З, ...]

[ЗА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [ЗА, ША, РУ, ЗА, КЫ, ЗА, ТА, ...]

6. Дорџоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүһүөхтэр	Таннары сүһүөхтэр	Сабыылаах сүһүөхтэр	Араас сүһүөхтэр
ЗА-ЗА-ЗА	АЗ-АЗ-АЗ	ЗАЗ-ЗАЗ-ЗАЗ	ЗДА-ЗДО-ЗДУ
ЗО-ЗО-ЗО	ОЗ-ОЗ-ОЗ	ЗОЗ-ЗОЗ-ЗОЗ	ЗНА-ЗНУ-ЗНЫ
ЗӨ-ЗӨ-ЗӨ	ӨЗ-ӨЗ-ӨЗ	ЗӨЗ-ЗӨЗ-ЗӨЗ	ЗВА-ЗВО-ЗВУ
ЗУ-ЗУ-ЗУ	УЗ-УЗ-УЗ	ЗУЗ-ЗУЗ-ЗУЗ	ПЗЭ-ПЗУ-ПЗЫ
ЗҮ-ЗҮ-ЗҮ	ҮЗ-ҮЗ-ҮЗ	ЗҮЗ-ЗҮЗ-ЗҮЗ	АКЗ-ОКЗ-ЭКЗ
ЗЫ-ЗЫ-ЗЫ	ЫЗ-ЫЗ-ЫЗ	ЗЫЗ-ЗЫЗ-ЗЫЗ	АЗП-ОЗП-УЗП
ЗИ-ЗИ-ЗИ	ИЗ-ИЗ-ИЗ	ЗИЗ-ЗИЗ-ЗИЗ	АПЗ-ЫПЗ-ЭПЗ

7. Тылга дорџоону сөпкө сангарарын ситиһии.

Зоя, Зина, ваза, знамя, незнайка, арбуз, роза, ваза, Захар, фазан, корзина, зоопарка, медуза, мозаика, камаз, зебра, зубр, коза, значок, заколка, зонтик, азбука, изюм, музей, зеленка, кукуруза.

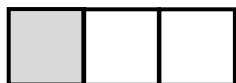
8. Оонньуу «Тылы сүһүөххэ араар»: зубр, ваза, зебра, арбуз, медуза,

заколка, корзина.

9. Оонньуу «Кимизнэй?» (тылы сирэйинэн уларыты).

- Бу ким зонтигай?
- Мин зонтигым.
- Эн ... (зонтигын)
- Кини ... (зонтига)
- Биһиги ... (зонтикпыт)
- Эһиги ... (зонтиккыт)
- Кинилэр ... (зонтиктара)

10. Оонньуу «[З] дорџоон миэстэтин бул» (тыл саҕаланыытыгар, ортотугар, бүтэһигэр)

11. Оонньуу «Биир - элбэх».

Зонтик – зонтиктар	Коза – козалар
Роза – розалар	Ваза – вазалар
Зебра – зебралар	Фазан – фазаннар

12. Хоһоону хатылаа, үөрэт.

Зоя зоопаркаҕа сырытта:

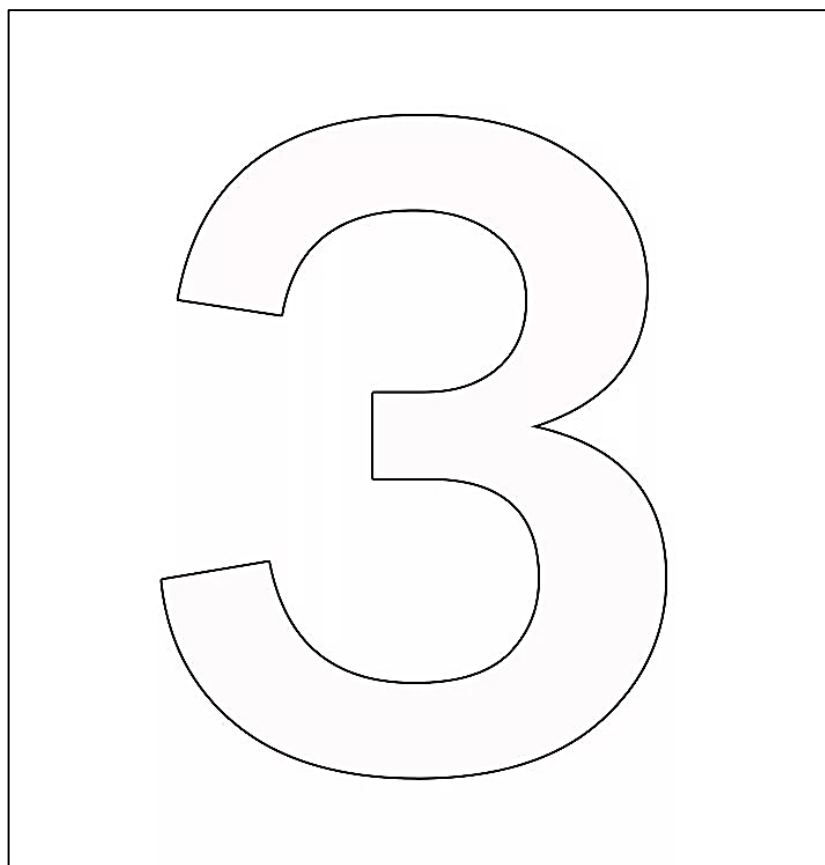
Эриэн зебраттан күллэ

Фазаны көрөн сөхтө,

Онтон хара зубртан

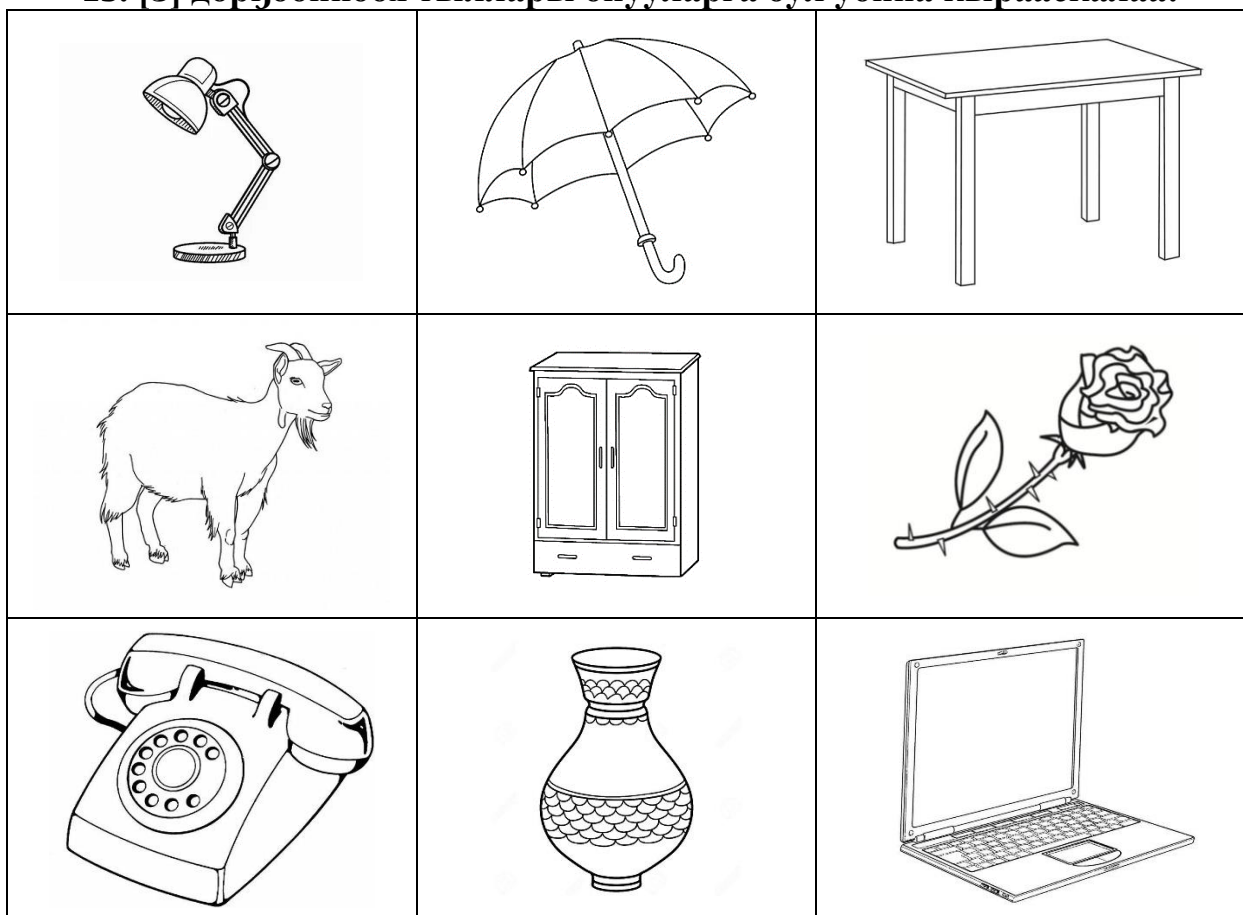
Олус диэн куттанна.

П. Тобуруокап

13. 3 буукубаны кырааскалаа.**14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт»**

Баай – дьаданы	Инчэбэй – кураанах
Бөбө – кэбирэх	Итии – тымныы
Бүгүн – сарсын	Киэһэ – сарсыарда
Кырдык – сымыйа	Кыайыы – хотторуу
Кыһын – сайын	Кэтит – синньигэс

15. [3] дорџоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

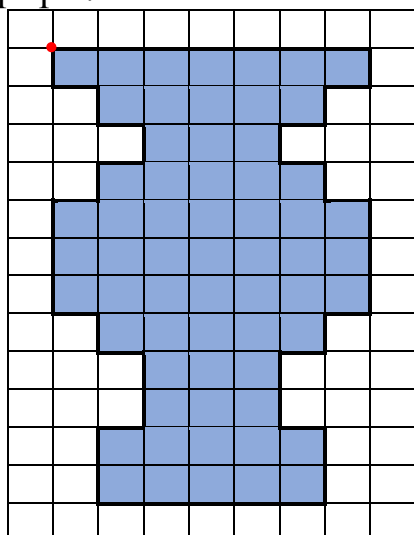

16. Кыраапыка дьыктаана: «Биир атахтаах чороон».

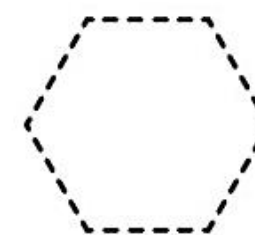
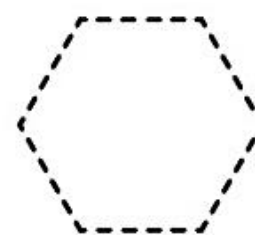
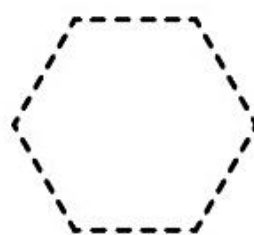
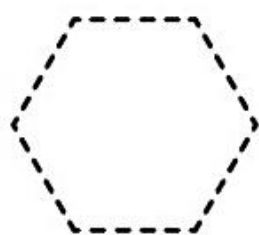
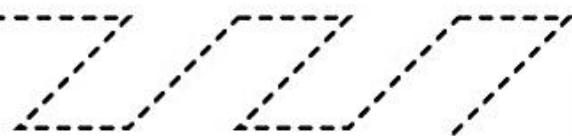
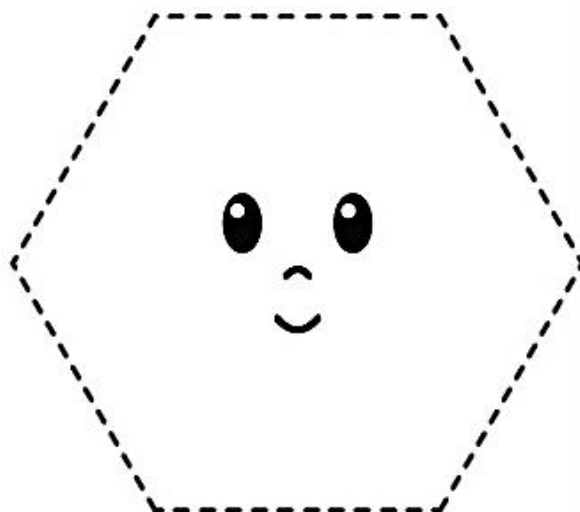
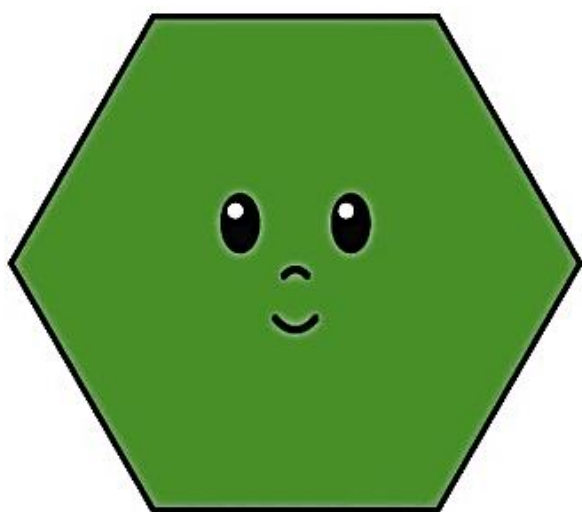
Сорудах:

7 →	1 ↓	1 ←	1 ↓	1 ←	1 ↓	1 →	1 ↓
1 →	3 ↓	1 ←	1 ↓	1 ←	2 ↓	1 →	2 ↓
5 ←	2 ↑	1 →	2 ↑	1 ←	1 ↑	1 ←	3 ↑
1 →	1 ↑	1 →	1 ↑	1 ←	1 ↑	1 ←	1 ↑

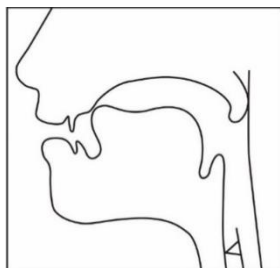
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[Ш] доржоон

1. [Ш] доржоон артикуляцията:

Уос ырбайар. Тиистэр бэрт кыратык сэгэйэллэр. Кэтит тыл төбөтө кыратык өрө көтөбүллэр, үөһээ тиис үрдүнэн таарыйр-таарыйбат сыстар. Салгыны аргыйы сыыйан үрүллэр. Куолас силгэтэ аһаҕас.

2. Тыыныны эрчиллиитэ.

Тыын ылабыт, таһаарабыт. Тыын ыллахпытына, испит мээчик буолар.

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчилли аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Минньигэс барыанна	Сыала: уос тула былчыннарын уонна тыл былчыннын сайыннарыы. Тыл төбөтүнэн уоһу төгүрүччү салбанар курдук хамсаныллар.	
Кэтит тыл	Сыала: тыл былчыннын сымнатыы. Кэтит тыл төбөтүн аллараа уоска уурабыт уонна уһуннук тутан турабыт. Үөһээни уоска даҕатыллыбат.	
Чааскы	Сыала: тыл былчыннын эрчийи. Айаҕы киэнник атан, ытл төбөтүн үөһээни тиистэри таарыйбакка өрө көтөбүт, тыл икки ойоһоһун балталарга даҕатан баран холбоччу тутар.	
Тиэстэ мэһийиэх	Сыала: тыл төбөтүнээҕи былчын үлэтин күүһүрдүү. Уоһу ырбаччы тутан туран төбөтүттэн саҕалаан тииспитинэн тылы ытырабыт.	
Хачыал	Сыала: тыл төбөтүн хамсааһынын түргэнник уларытарга эрчийи. Айаҕы киэнник атан тыл төбөтүн үөһээ тиистэр кэннилэригэр сыһыарабыт, онтон аллараа тиистэр кэннилэригэр түһэрэбит.	

4. Доржоонно үлэ.

Оҕоҕо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [Ш] доржоону уһуннук санардабыт: [ШШШ] (саарыктан салгын сурдьугунаан тахсар).

5. Доржоону арааран истэргэ үөрэтии.

[Ш] доржоону иһиттэххинэ таһын: [С, Ш, З, С, Ж, Ш, К, С, Ш, С, ...]

[ША] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [СА, ША, РО, СА, КЭ, ША, ТА, ДУ, ПИ, ЧА, ...]

6. Дорбоону сүхүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүхүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүхүөхтэр	Таннары сүхүөхтэр	Сабыылаах сүхүөхтэр	Араас сүхүөхтэр
ША-ША-ША	АШ-АШ-АШ	ШАШ-ШАШ-ШАШ	ШКА-ШКО-ШКУ
ШО-ШО-ШО	ОШ-ОШ-ОШ	ШОШ-ШОШ-ШОШ	ШПА-ШПЫ-ШПУ
ШӨ-ШӨ-ШӨ	ӨШ-ӨШ-ӨШ	ШӨШ-ШӨШ-ШӨШ	КША-КШО-КШУ
ШУ-ШУ-ШУ	УШ-УШ-УШ	ШУШ-ШУШ-ШУШ	ПША-ПШО-ПШИ
ШҮ-ШҮ-ШҮ	ҮШ-ҮШ-ҮШ	ШҮШ-ШҮШ-ШҮШ	АКШ-УКШ-ЫКШ
ШЫ-ШЫ-ШЫ	ЫШ-ЫШ-ЫШ	ШЫШ-ШЫШ-ШЫШ	АШП-ОШП-УШП
ШИ-ШИ-ШИ	ИШ-ИШ-ИШ	ШИШ-ШИШ-ШИШ	

7. Тылга дорбоону сөпкө сангарарын ситиһии.

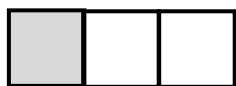
Груша, шампунь, штора, ромашка, парашют, вишня, штора, душ, Маша, Наташа, Саша, Паша, Шура, суши, ширма, шлем, сушка, шайба, шимпанзе, планшет, капюшон, наушник, пушка, каштан, гуляш, вышка, ряпушка, раскладушка, шпагат, штанга.

8. Оонньуу «Тылы сүхүөххэ араар»: душ, суши, планшет, вишня, Наташа, капюшон, шимпанзе.

9. Оонньуу «Кимизнэй?» (тылы сирэйинэн уларытыы).

- Бу ким вишнятай?
- Мин вишням.
- Эн ... (вишняг)
- Кини ... (вишнята)
- Биһиги ... (вишнябыт)
- Эһиги ... (вишнябыт)
- Кинилэр ... (вишнялара)

10. Оонньуу «[Ш] дорбоон миэстэтин бул» (тыл сабаланыытыгар, ортотугар, бүтэһигэр)

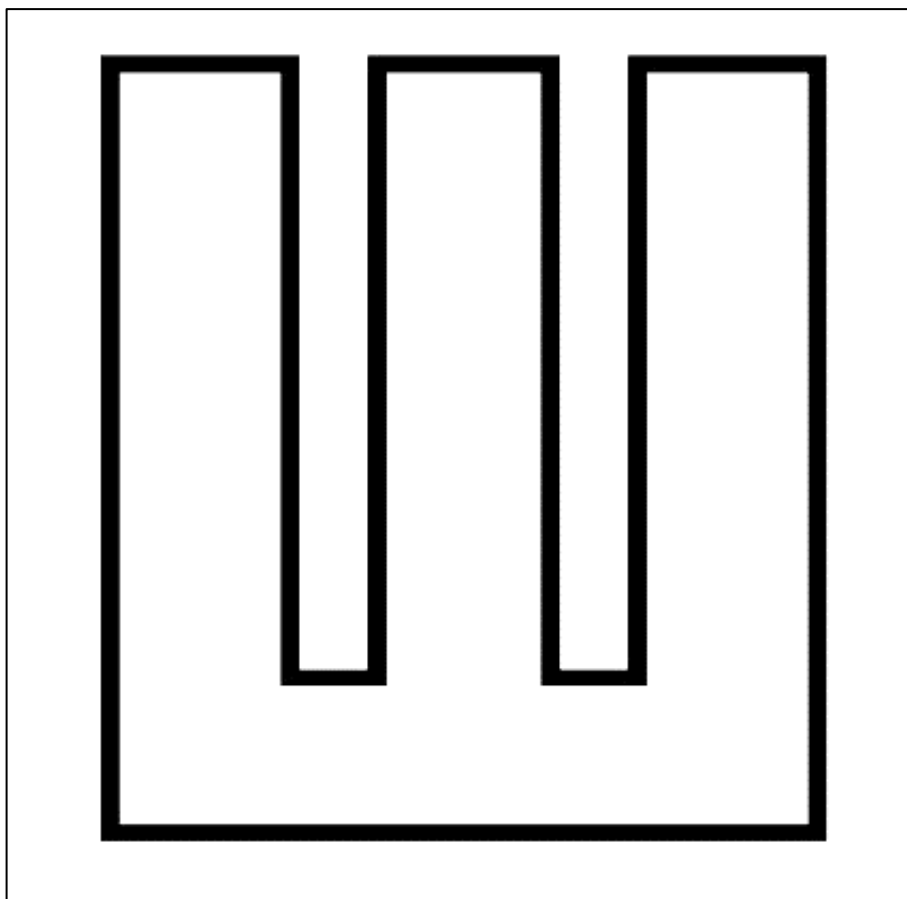
11. Оонньуу «Биир - элбэх».

Вишня – вишнялар	Шарик – шариктар
Брошка – брошкалар	Наушник – наушниктар
Ромашка – ромашкалар	Шлем – шлемнар
Пушка – пушкалар	Шнур – шнурдар

12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр.

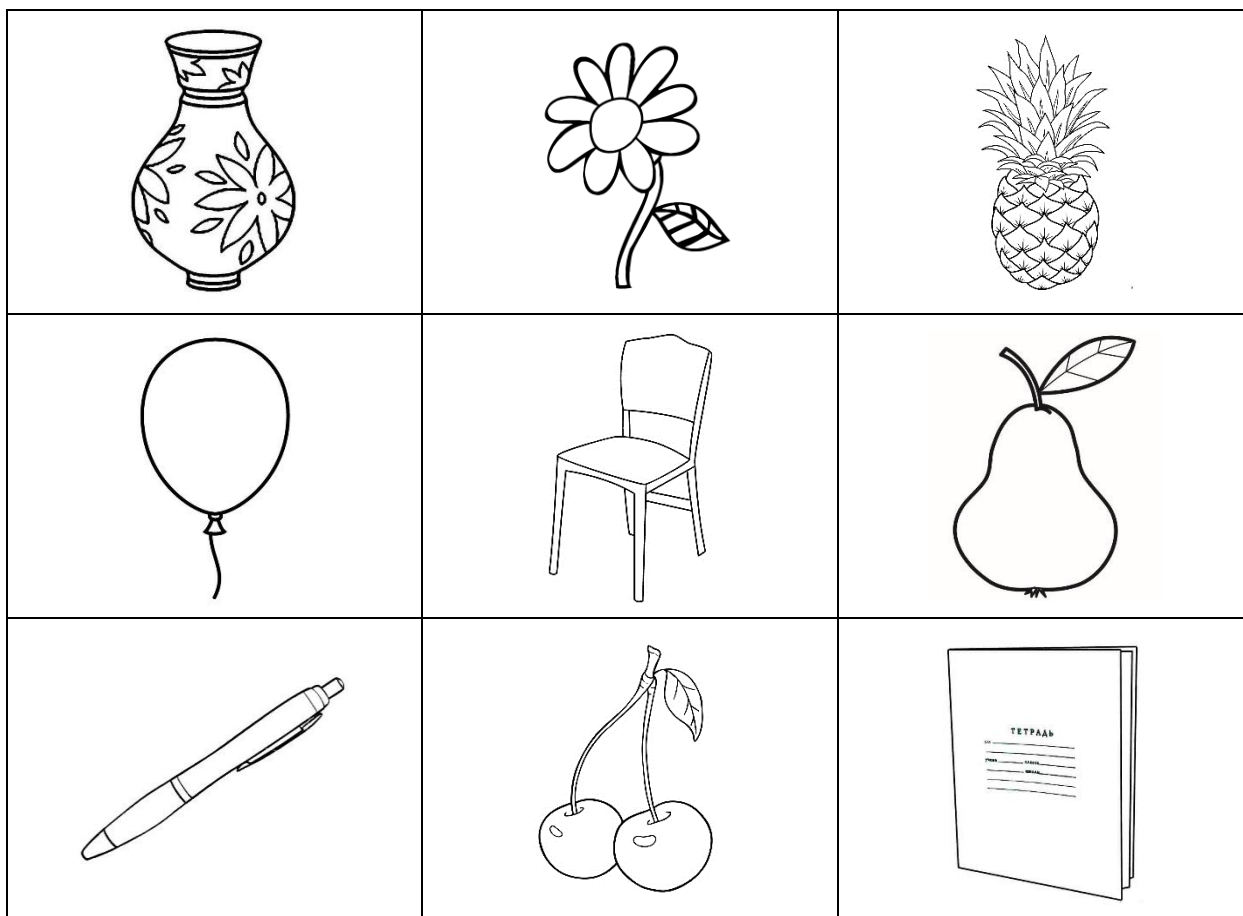
Холобур: *Даша шара кыһыл ... – Даша шара вишня ойуулаах.*

Даша шара кыһыл. Гоша шара күөх. Паршютист парашютунан ыстанна. Шахтер шахтаҕа үлэлиир. Наташа грушаны, оттон Саша вишняны сөбүлүүр. Миша Машаҕа ромашка уонна ландыш бэлэхтээтэ. Саша душка суунар. Маша маҕаһынтан штора уонна шампунь атыыласпыт.

13. Ш буукубаны кырааскалаа.**14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт»**

Күүстээх – мөлтөх	Түргэн – бытаан
Кытаанах – сымнаҕас	Түүн – күнүс
Кэтит – синньигэс	Убаҕас – хойуу
Манган – хара	Улахан – кыра
Намыһах – үрдүк	Уһун – кылгас

15. [Ш] дорџоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

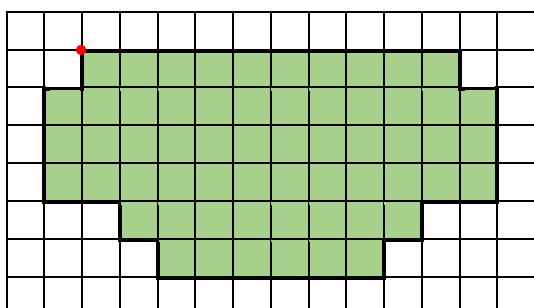

16. Кыраапыка дыктаана: «Кытыйа».

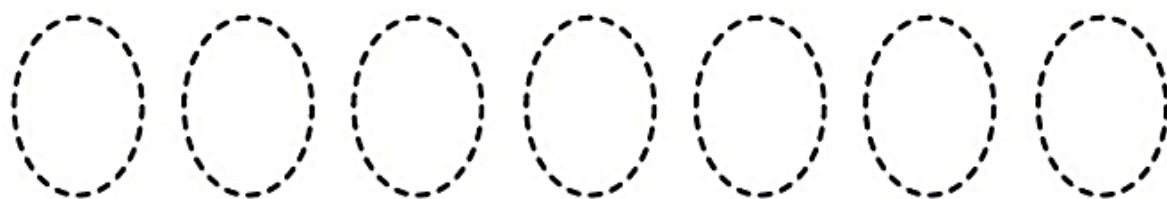
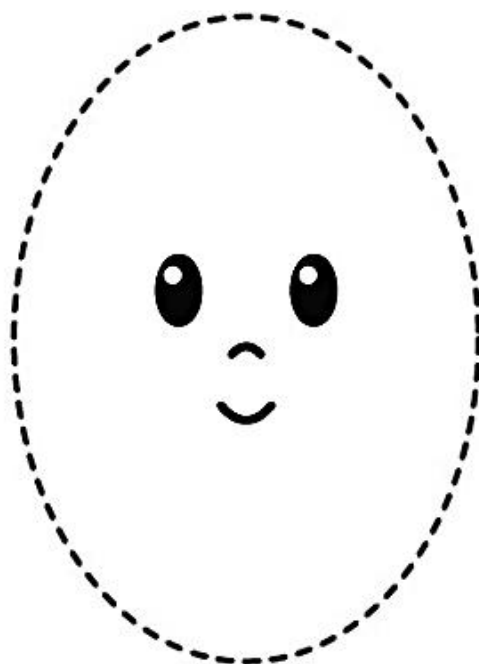
Сорудах:

10 →	1 ↓	1 →	3 ↓	2 ←	1 ↓	1 ←	1 ↓
6 ←	1 ↑	1 ←	1 ↑	2 ←	3 ↑	1 →	1 ↑

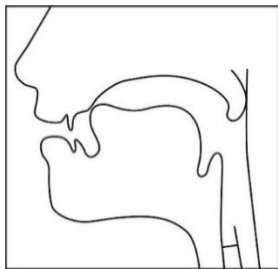
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[Ж] дорбоон

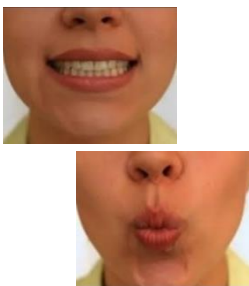
1. [Ж] дорбоон артикуляцита:

Уос ырбайар. Тиистэр бэрт кыратык сэгэйэллэр. Кэтит тыл төбөтө кыратык өрө көтөбүллэр, үөһээ тиис үрдүнэн таарыйр-таарыйбат сыстар. Салгыны аргыйы сыыйан үрүүлэр. Куолас силгэтэ сабыылаах.

2. Тыныны эрчиллиитэ.

Испит түгэбинэн тын ыллыбыт, тыыммытын таһаарарбытыгар «һээ-һээ, һоо-һоо, һөө-һөө, һүү-һүү» диэн таһаарабыт.

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчилли аата	Быһаарыта	Көрдөрүүтэ
Баҕа-слон	Сыала: уос тула былчыннары эрчийи. Уос мичээрдир, онтон чорбойор (6-8 төгүл онор).	
Минньигэс барыанһа	Сыала: уос тула былчыннарын уонна тыл былчынын сайыннары. Тыл төбөтүнэн уоһу төгүрүччү салбанар курдук хамсаныллар.	
Тэллэй	Сыала: тыл аннынаабы былчыны ууннаран эрчийи. Айабы киэнник атан, кэтит тылы таналайга сыһыаран баран сынаабы аллараа түһэрэбит.	
Часкы	Сыала: тыл былчынын эрчийи. Айабы киэнник атан, ытл төбөтүн үөһээни тиистэри таарыйбакка өрө көтөбүт, тыл икки ойоһоһун балталарга даҕатан баран холбоччу тутабыт.	
Гармошка	Сыала: тыл үөһэ сылдыарын эрчийи. Айах аһаҕас, уос мичээрдир. Кэтит тыл таналайга сыстар, айах аһылла-аһылла сабыллар (6-8 төгүл онор).	

4. Дорбоонно үлэ.

Оҕоһо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [Ж] дорбоону уһуннук санардабыт: [ЖЖЖ] (хомурдуос тыаһа, тойон ынгырыа тыаһа).

5. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтий.

[Ж] дорџоону иһиттэххинэ таһын: [С, Ж, З, С, Ш, К, Ж, С, Ш, Ж, Д, ...]

[ЖА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [РА, ЖА, РО, СА, КЭ, ЖА, ...]

6. Дорџоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүһүөхтэр	Таннары сүһүөхтэр	Сабыылаах сүһүөхтэр	Араас сүһүөхтэр
ЖА-ЖА-ЖА	АЖ-АЖ-АЖ	ЖАЖ-ЖАЖ-ЖАЖ	ЖКА-ЖКО-ЖКУ
ЖО-ЖО-ЖО	ОЖ-ОЖ-ОЖ	ЖОЖ-ЖОЖ-ЖОЖ	ЖПА-ЖПЫ-ЖПУ
ЖӨ-ЖӨ-ЖӨ	ӨЖ-ӨЖ-ӨЖ	ЖӨЖ-ЖӨЖ-ЖӨЖ	КЖА-КЖО-КЖУ
ЖУ-ЖУ-ЖУ	УЖ-УЖ-УЖ	ЖУЖ-ЖУЖ-ЖУЖ	ПЖА-ПЖО-ПЖИ
ЖҮ-ЖҮ-ЖҮ	ҮЖ-ҮЖ-ҮЖ	ЖҮЖ-ЖҮЖ-ЖҮЖ	АКЖ-УКЖ-ЫКЖ
ЖЫ-ЖЫ-ЖЫ	ЫЖ-ЫЖ-ЫЖ	ЖЫЖ-ЖЫЖ-ЖЫЖ	АЖП-ОЖП-УЖП
ЖИ-ЖИ-ЖИ	ИЖ-ИЖ-ИЖ	ЖИЖ-ЖИЖ-ЖИЖ	

7. Тылга дорџоону сөпкө сангарарын ситиһии.

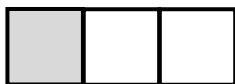
Жакет, пиджак, пижама, Жора, жонглер, флажок, жилет, жирафа, ежик, коржик, джем, мороженая, Жанна, пожарник, желе, Жатай, Снежана.

8. Оонһуу «Тылы сүһүөххэ араар»: джем, пиджак, жирафа, мороженая.

9. Оонһуу «Кимизнэй?» (тылы сирэйинэн уларыты).

- Бу ким пижаматай?
- Мин *пижамам*.
- Эн ... (*пижамаан*)
- Кини ... (*пижамата*)
- Бииһиги ... (*пижамабыт*)
- Эһиги ... (*пижамабыт*)
- Кинилэр ... (*пижамалара*)

10. Оонһуу «[Ж] дорџоон миэстэтин бул» (тыл сабаланыытыгар, ортотугар)

11. Оонньуу «Биир - элбэх».

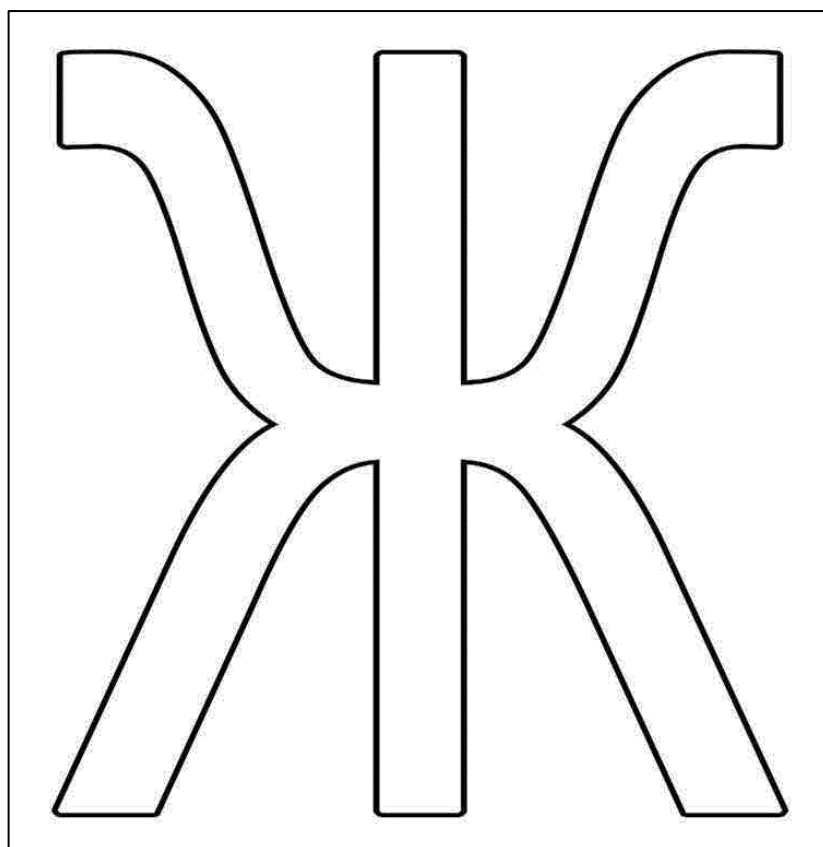
Ежик – ежиктар Коржик – коржиктар Пожарник – пожарниктар	Мороженай – мороженайдар Пижама – пижамалар Жирафа -жирафалар
--	---

12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр.

Холобур: *Жанна саҥа жакеттаах ... – Жанна саҥа жакета жирафа ойуулаах.*

Женя аҕата – инженер. Жанна саҥа жакеттаах. Сережа жонглердуурун сөбүлүүр. Жора прожекторынан тыктарар. Автобуһунан элбэх пассажир айанныыр. Журналга жирафа ойуута баар. Жанна ежигы булла. Журналы этажеркаҕа уурдум. Ийэтэ Женяҕа мороженай атыыласта. Жуков Жора журналист буолуон баҕарар.

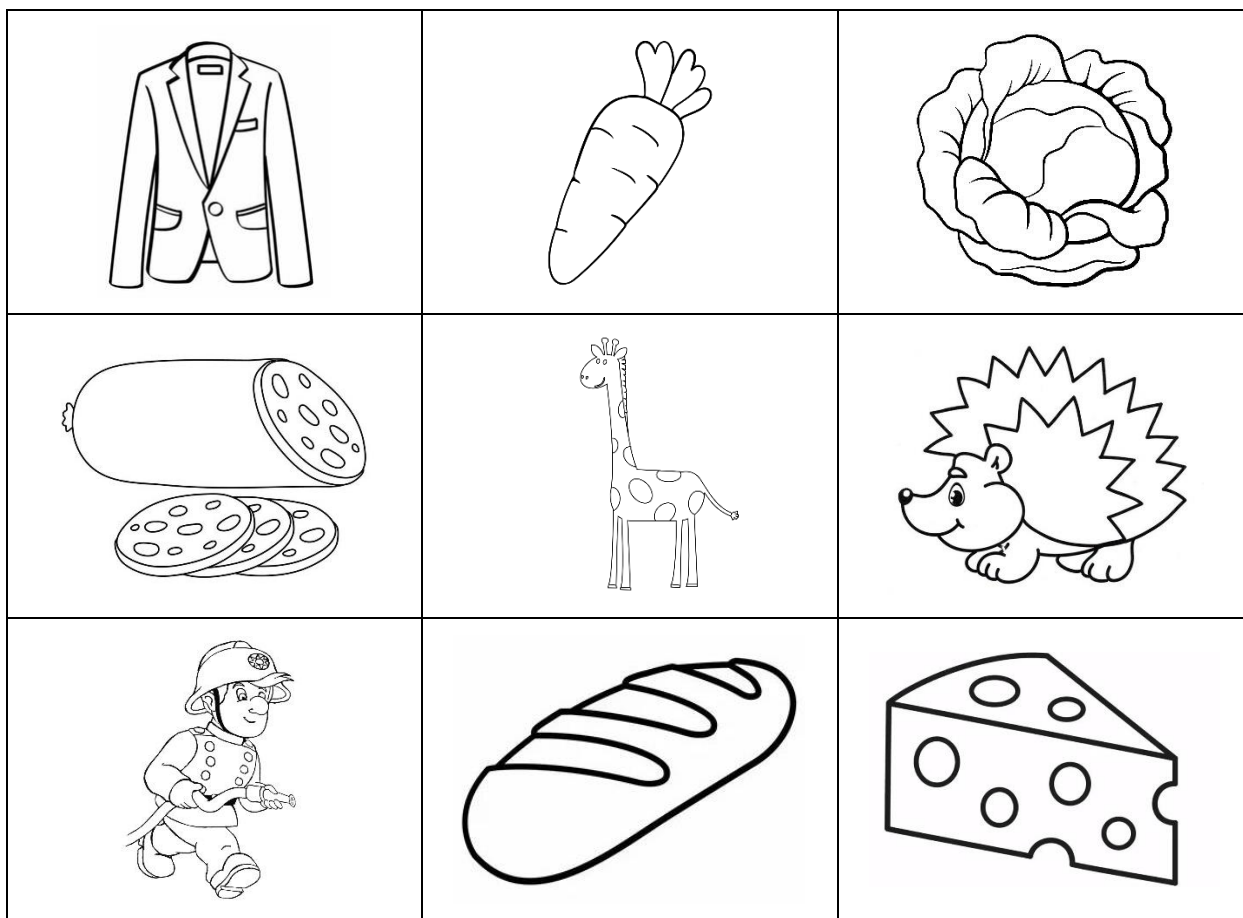
13. Ж буукубаны кырааскалаа.

14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт»

Үөрүү – хомолто Үөһээ – аллараа Үчүгэй – куһаҕан Үрдүгэр – анныгар	Халын – чараас Ыарахан – чэпчэки Ыраас – кирдээх Ый – күн
---	--

15. [Ж] дорѳоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

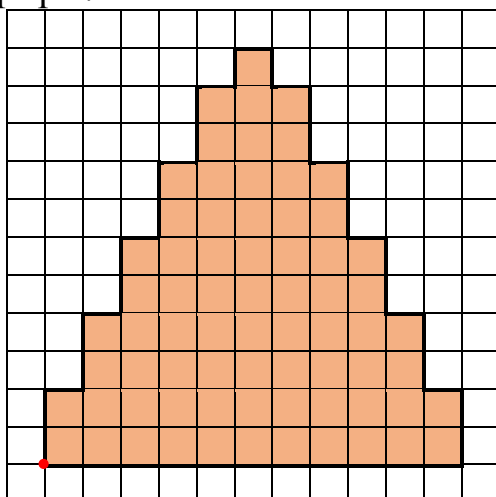

16. Кыраапыка дьыктаана: «Ураһа».

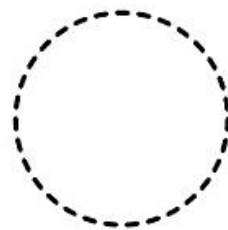
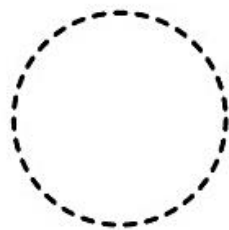
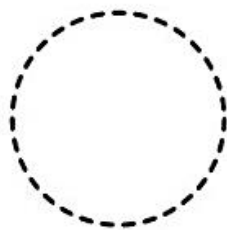
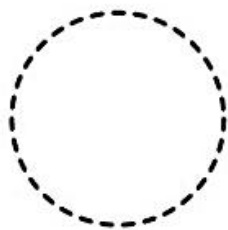
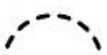
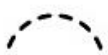
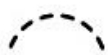
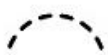
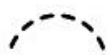
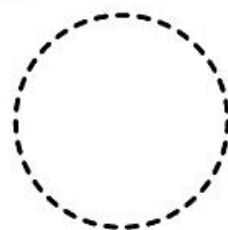
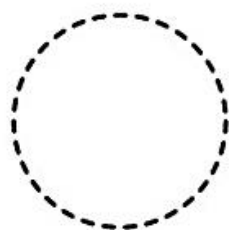
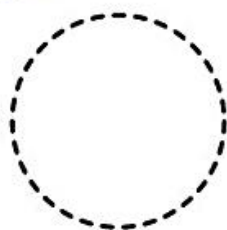
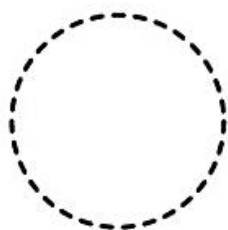
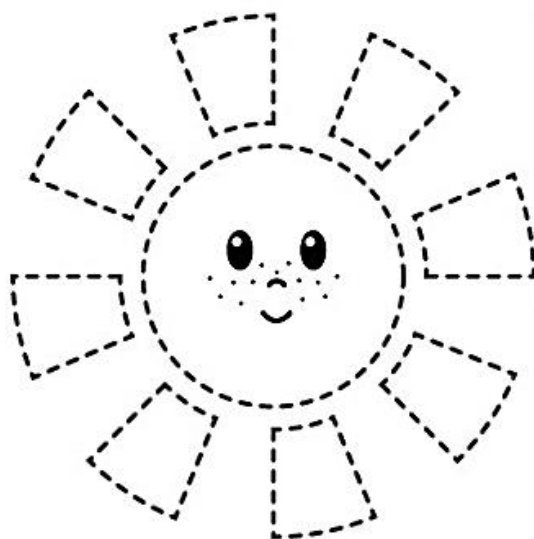
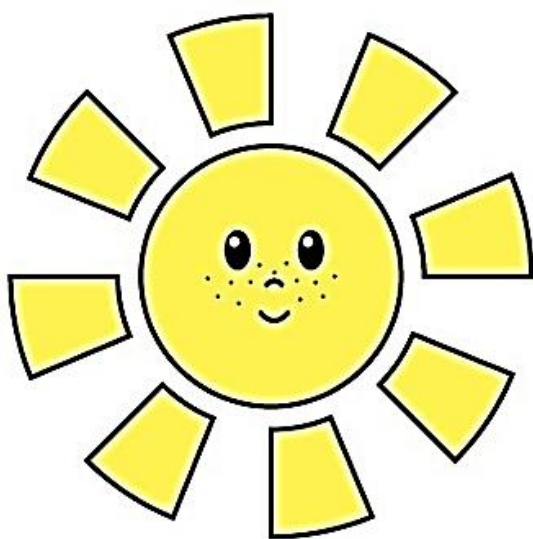
Сорудах:

2 ↑	1 →	2 ↑	1 →	2 ↑	1 →	2 ↑	1 →
2 ↑	1 →	1 ↑	1 →	1 ↓	1 →	2 ↓	1 →
2 ↓	1 →	2 ↓	1 →	2 ↓	1 →	2 ↓	11 ←

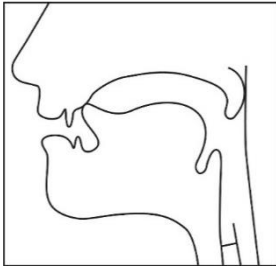
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[Л] дорбоон

1. [Л] дорбоон артикуляцията:

Кэтит тыл төбөтө үөһээ тиис кэннигэр анныллар. Тыл төрдө өрө көтөбүллэр. Куолас силгэтэ сабыылаах.

2. Тыыныы эрчиллиитэ.

Салгыны муннугугнан эбирий уонна бытааннык тохтуу-тохтуу таһаар. (6-8 төгүл).

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчиллии аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Баҕа-слон	Сыала: уос тула былчыннары эрчийии. Уос мичээрдиир, онтон чорбойор (6-8 төгүл онор).	
Маляр	Сыала: тыл иннигэр-кэннигэр барарын, былчыннарын сайыннарыы. Тыл төбөтө таналайы кырааскалыыр курдук төттөрү-таары сотор, 6-8 онор.	
Индюк	Сыала: тыл үөһэ тахсарын сайыннарыы, тыл төбөтүн имигэс оноруу. Айах кизэник аһыллар, сана таһааран, тылбытынан үөһээ уоспутун ыраастыбыт.	
Үөһэ тииспитин ыраастыбыт	Сыала: тылы имигэс оноруу. Тыл төбөтүн үөһэ тиис уонна үөһэ уос икки ардыларыгар уган баран уна-ханас хамсатабыт.	

4. Дорбоонно үлэ.

Оҕоҕо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [Л] дорбоону уһуннук санардабыт: [ЛЛЛ] (сөмөлүөт тыаһа).

5. Дорбоону арааран истэргэ үөрэтий.

[Л] дорбоону иһиттэххинэ таһын: [Л, Ж, З, С, Л, К, Ж, С, Ш, Л, Д, ...]

[ЛА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [РА, ЛА, РО, СА, КЭ, ЖА, ЛА, ДУ, ЛА, ВА, ...]

6. Дорбоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүһүөхтэр	Таннары сүһүөхтэр	Сабыылаах сүһүөхтэр	Араас сүһүөхтэр
ЛА-ЛА-ЛА	АЛ-АЛ-АЛ	ЛАЛ-ЛАЛ-ЛАЛ	ЛКА-ЛКО-ЛКУ
ЛО-ЛО-ЛО	ОЛ-ОЛ-ОЛ	ЛОЛ-ЛОЛ-ЛОЛ	ЛПА-ЛПЫ-ЛПУ
ЛӨ-ЛӨ-ЛӨ	ӨЛ-ӨЛ-ӨЛ	ЛӨЛ-ЛӨЛ-ЛӨЛ	КЛА-КЛО-КЛУ
ЛУ-ЛУ-ЛУ	УЛ-УЛ-УЛ	ЛУЛ-ЛУЛ-ЛУЛ	ПЛА-ПЛО-ПЛИ
ЛҮ-ЛҮ-ЛҮ	ҮЛ-ҮЛ-ҮЛ	ЛҮЛ-ЛҮЛ-ЛҮЛ	АКЛ-УКЛ-ЫКЛ
ЛЫ-ЛЫ-ЛЫ	ЫЛ-ЫЛ-ЫЛ	ЛЫЛ-ЛЫЛ-ЛЫЛ	АЛП-ОЛП-УЛП
ЛИ-ЛИ-ЛИ	ИЛ-ИЛ-ИЛ	ЛИЛ-ЛИЛ-ЛИЛ	

7. Тылга дорбоону сөпкө сангарарын ситиһии.

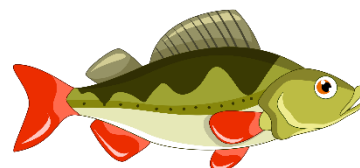
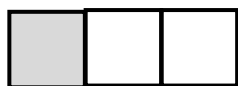
Лабаа, лаампа, алаады, балык, былыт, аһылык, олоппос, луук, уулусса, олох, сулус, бугул, кулунчук, лыах, талах, холуоһа, кыһыл, саһыл, үрдэл, үктэл, куул, кыраабыл, күөл, кулгаах, сиэл.

8. Оонньоу «Тылы сүһүөххэ араар»: луук, лыах, талах, балык, олоппос, дыаабылыка.

9. Оонньоу «Кимиэнэй?» (тылы сирэйинэн уларыты).

- Бу ким лыаҕай?
- Мин *лыабым*.
- Эн ... (*лыабын*)
- Кини ... (*лыаҕа*)
- Биһиги ... (*лыахпыт*)
- Эһиги ... (*лыаххыт*)
- Кинилэр ... (*лыахтара*)

10. Оонньоу «[Л] дорбоон миэстэтин бул» (тыл сабаланыытыгар, ортотугар)

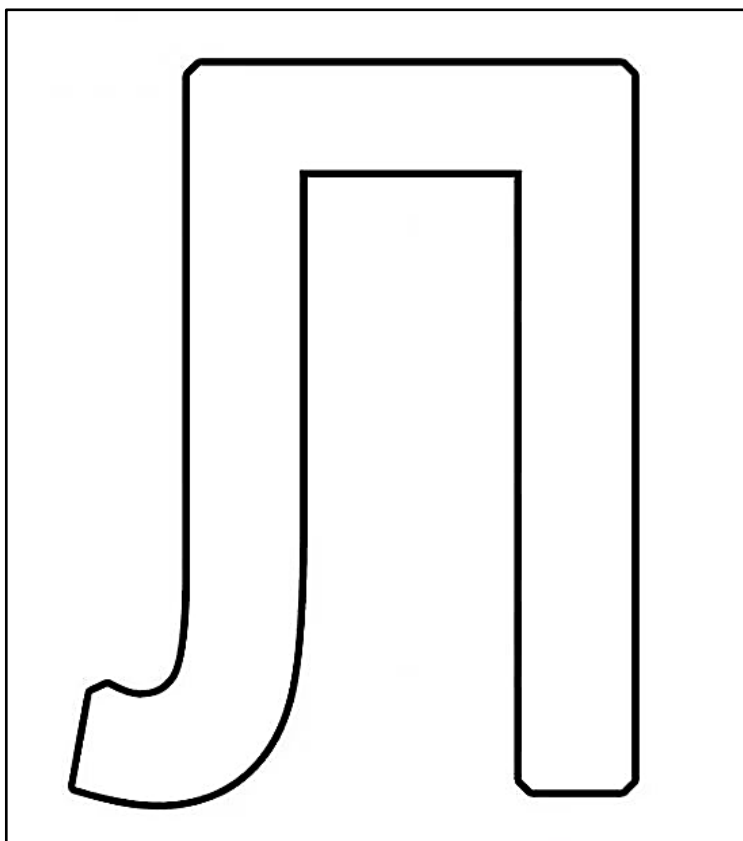
11. Оонньуу «Биир - элбэх».

Кыыл – кыыллар	Талах – талахтар
Куул – кууллар	Лабаа – лабаалар
Лыях – лыяхтар	Олоппос – олоппостор
Уол – уолаттар	Бугул – бугуллар

12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр.

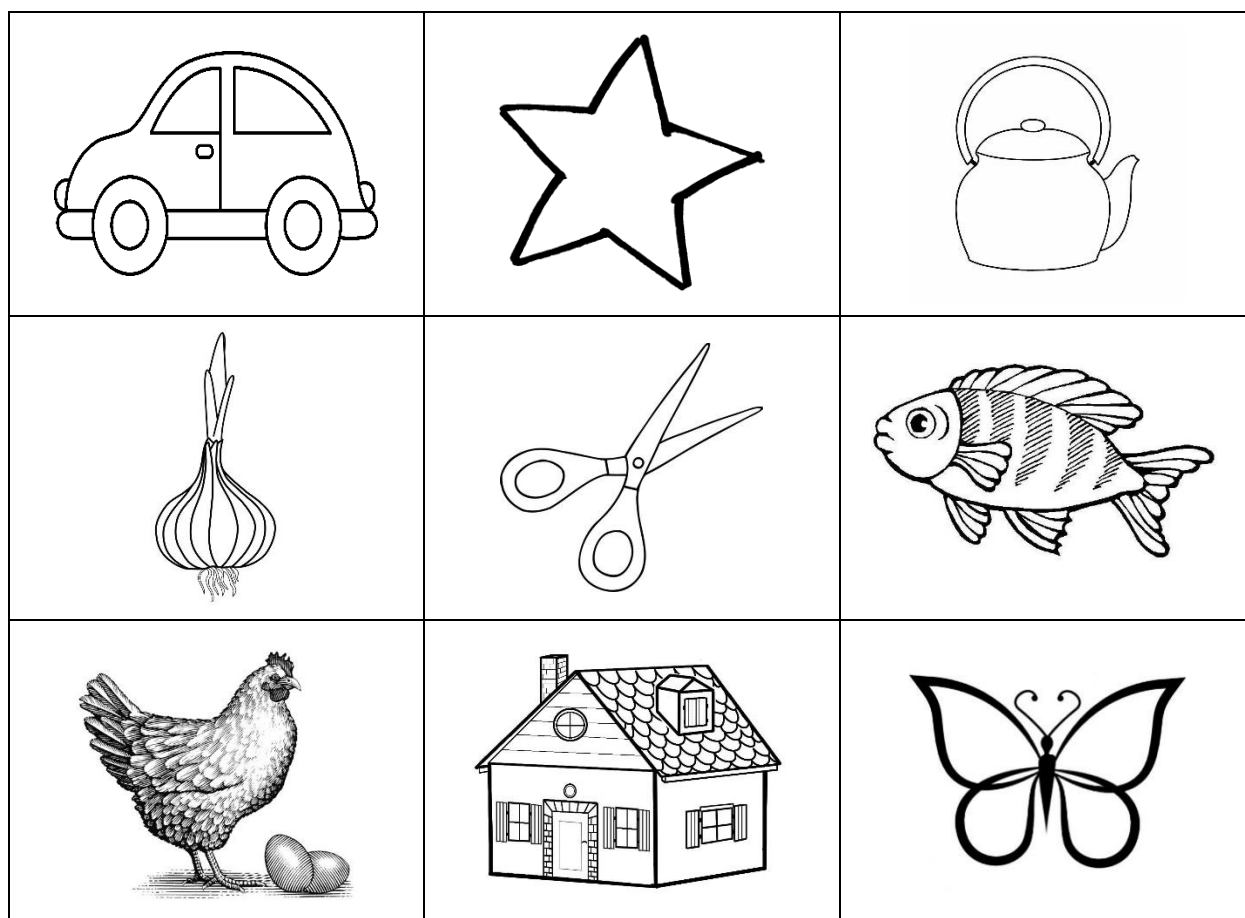
Холобур: *Лана лаампаны умуларда ... – Лана лаампаны умуларда онтон сулус быһыылаах лампаны холбоото.*

Лана лаампаны умуларда. Халлаанга халын былыт халыйда. Халлаанга чабылхай сулустар умайаллар. Люда уонна Люба өрөбүлгэ тэллэйдии бардылар. Айаал оскуолаҕа учууталы болҕойон истэр. Сайаана Далаанаҕа куукула бэлэхтээтэ.

13. Л буукубаны кырааскалаа.**14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт»**

Убаҕас – хойуу	Хап – бырах
Түүн – күнүс	Хомуй – ыс
Уһун – кылгас	Чачархай – хойуу

15. [Л] дорѳоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

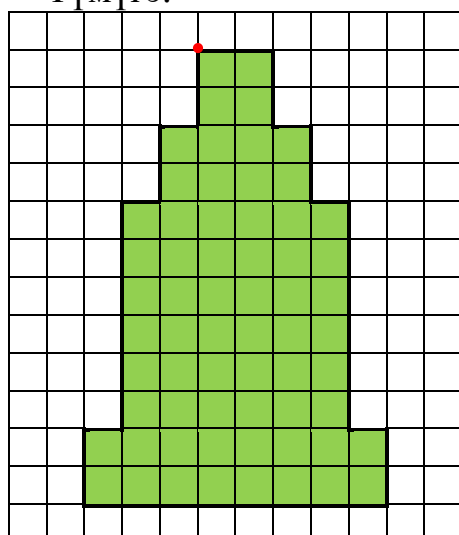

16. Кыраапыка дыктаана: «Көмүлүөк».

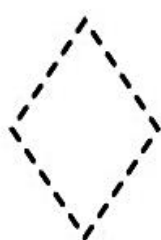
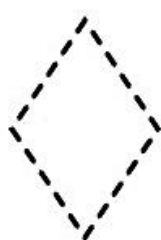
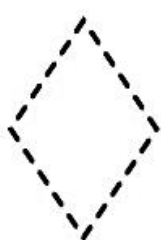
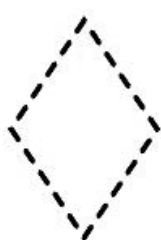
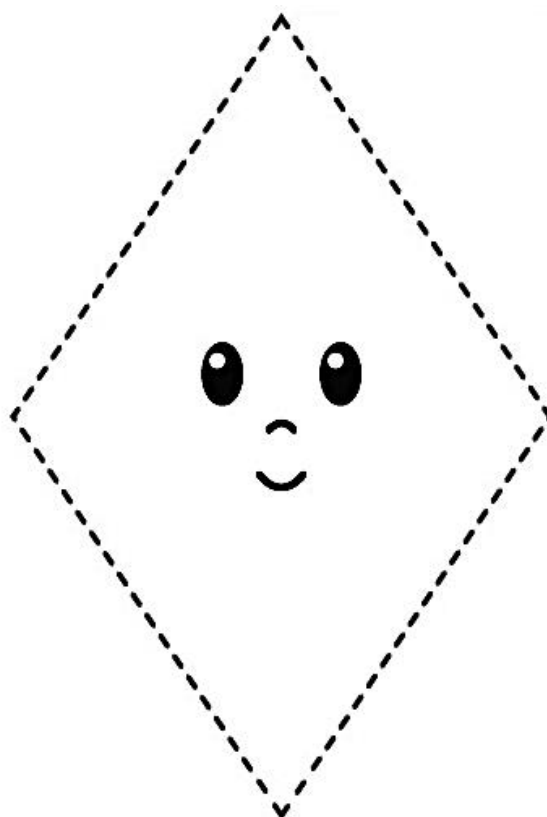
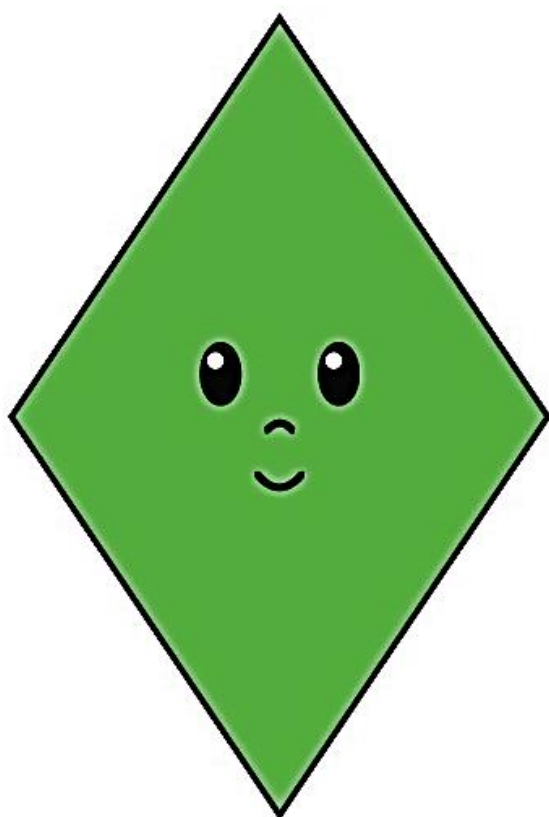
Сорудах:

2 →	2 ↓	1 →	2 ↓	1 →	6 ↓	1 →	2 ↓
8 ←	2 ↑	1 →	6 ↑	1 →	2 ↑	1 →	2 ↑

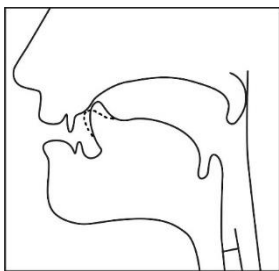
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[P] дорбоон

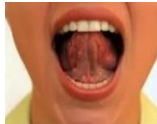
1. [P] дорбоон артикуляцията:

Уос ымайар. Кэтит тыл төбөтүн кытаанах таналай диэки өрө көтөбүт. Тылы күүрдэн илигирэтиллэр. Тыл орто чааһа аллара диэки түһэр. Тыл икки кытыыта үөһэ балталарга сыстар. Куолас силгэтэ сабыылаах.

2. Тыныны эрчиллиитэ.

Салгыны муннубутунан сыыйа испитигэр ылабыт уонна уоспутун чорбоччу тутан сыыйа таска таһаарабыт. Итинник 3-4 хатылыбыт.

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчилли аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Маляр	Сыала: тыл иннигэр-кэннигэр барарын, былчыннарын сайыннарыы. Тыл төбөтө таналайы кырааскалыыр курдук төттөрү-таары сотор, 6-8 онор.	
Барабаан	Сыала: тыл төбөтүн былчыннарын сайыннарыы, тылы үөһэ тахсарын сайыннарыы, тыл төбөтө кытаанах буоларын эрчийи. Уоһу-тииһи сэгэтэн мичээрдиибит уонна тыл төбөтүнэн үөһэнни тиистэр кэннилэрин Д-Д-Д диэн дорбоону сангара-сангара таарыйабыт.	
Хормуоска	Сыала: тыл былчынын сайыннарыы, тыл үүнүн ууннараын сайыннарыы. Айах аһаҕас, уос мичээрдиир. Кэтит тыл таналайга сыстар, айах аһылла-аһылла сабыллар, 6-8 төгүл онор.	
Тэллэй	Сыала: тыл аннынаабы былчыны ууннаран эрчийи. Айабы киэнник атан, кэтит тылы таналайга сыһыаран баран сыһаабы аллараа түһэрэбит.	

4. Дорбоонно үлэ.

Оҕоҕо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [Д] уонна [Р] дорбооннору холбоон уһуннук санардабыт: [ДРРРРР] (ыт ырдыгыныыр, сөмөлүөт мотуорун тыаһа).

5. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтий.

[Р] дорџоону иһиттэххинэ таһын: [Л, Р, Ж, З, С, Р, К, Р, Ш, Л, С, Р, Д, ...]

[РА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [РА, ЛА, РА, СА, КА, ЖА, РА, ДУ, ЛА, ВА, ...]

6. Дорџоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһий.

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүһүөхтэр	Таннары сүһүөхтэр	Сабыылаах сүһүөхтэр	Араас сүһүөхтэр
РА-РА-РА	АР-АР-АР	РАР-РАР-РАР	ДРА-ДРА-ДРА
РО-РО-РО	ОР-ОР-ОР	РОР-РОР-РОР	ДРО-ДРО-ДРО
РӨ-РӨ-РӨ	ӨР-ӨР-ӨР	РӨР-РӨР-РӨР	ДРУ-ДРУ-ДРУ
РУ-РУ-РУ	УР-УР-УР	РУР-РУР-РУР	ДРЭ-ДРЭ-ДРЭ
РҮ-РҮ-РҮ	ҮР-ҮР-ҮР	РҮР-РҮР-РҮР	ДРЫ-ДРЫ-ДРЫ
РЫ-РЫ-РЫ	ЫР-ЫР-ЫР	РЫР-РЫР-РЫР	АДР-ОДР-УДР
РИ-РИ-РИ	ИР-ИР-ИР	РИР-РИР-РИР	ЭДР-ЫДР-ИДР

7. Дорџоону тылга сөпкө сангарарын ситиһий.

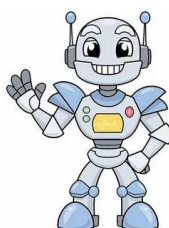
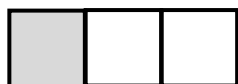
Рая, Рома, робот, рынок, арыы, сурук, бөрө, үрүйэ, ардах, хаар, хартыына, улар, ырбаахы, сыыр, таһырдыа, кымырдаџас, моркуоп, кур, туртас, буурџа, хортуоппуй, бэргэһэ.

8. Оонньуу «Тылы сүһүөххэ араар»: сир, кур, бурдук, сурук, бадараан, бэргэһэ.

9. Оонньуу «Кимизнэй?» (тылы сирэйинэн уларытыы).

- Бу ким уруучукатай?
- Мин уруучукам.
- Эн ... (уруучукан)
- Кини ... (уруучуката)
- Биһиги ... (уруучукабыт)
- Эһиги ... (уруучукаџыт)
- Кинилэр ... (уруучукалара)

10. Оонньуу «[Р] дорџоон миэстэтин бул» (тыл саџалананытыгар, ортотугар)

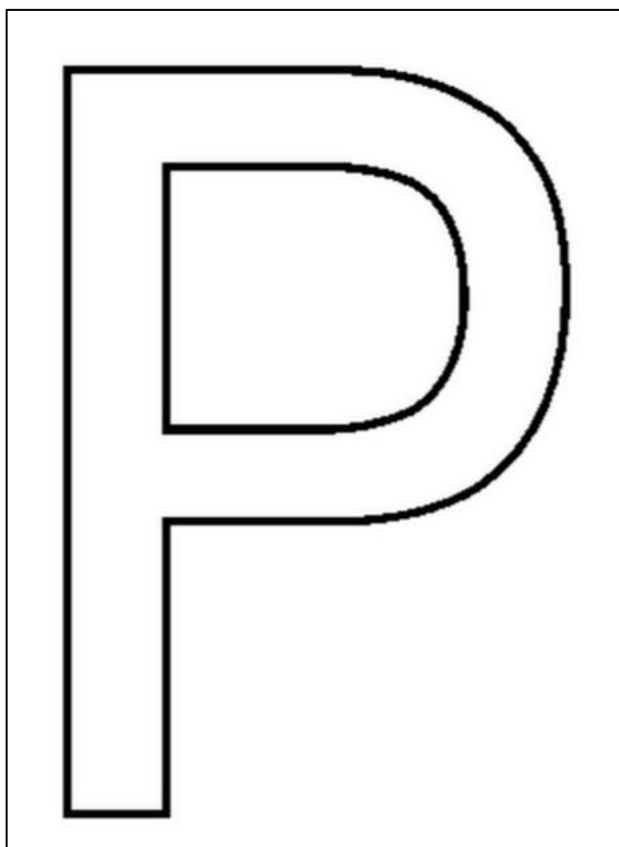
11. Оонньуу «Биир - элбэх».

Харандаас – харандаастар Тураах – тураахтар Биедэрэ – биедэрэлэр	Уруһуй – уруһуйдар Бөрө – бөрөлөр Орон – ороннор
--	--

12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр.

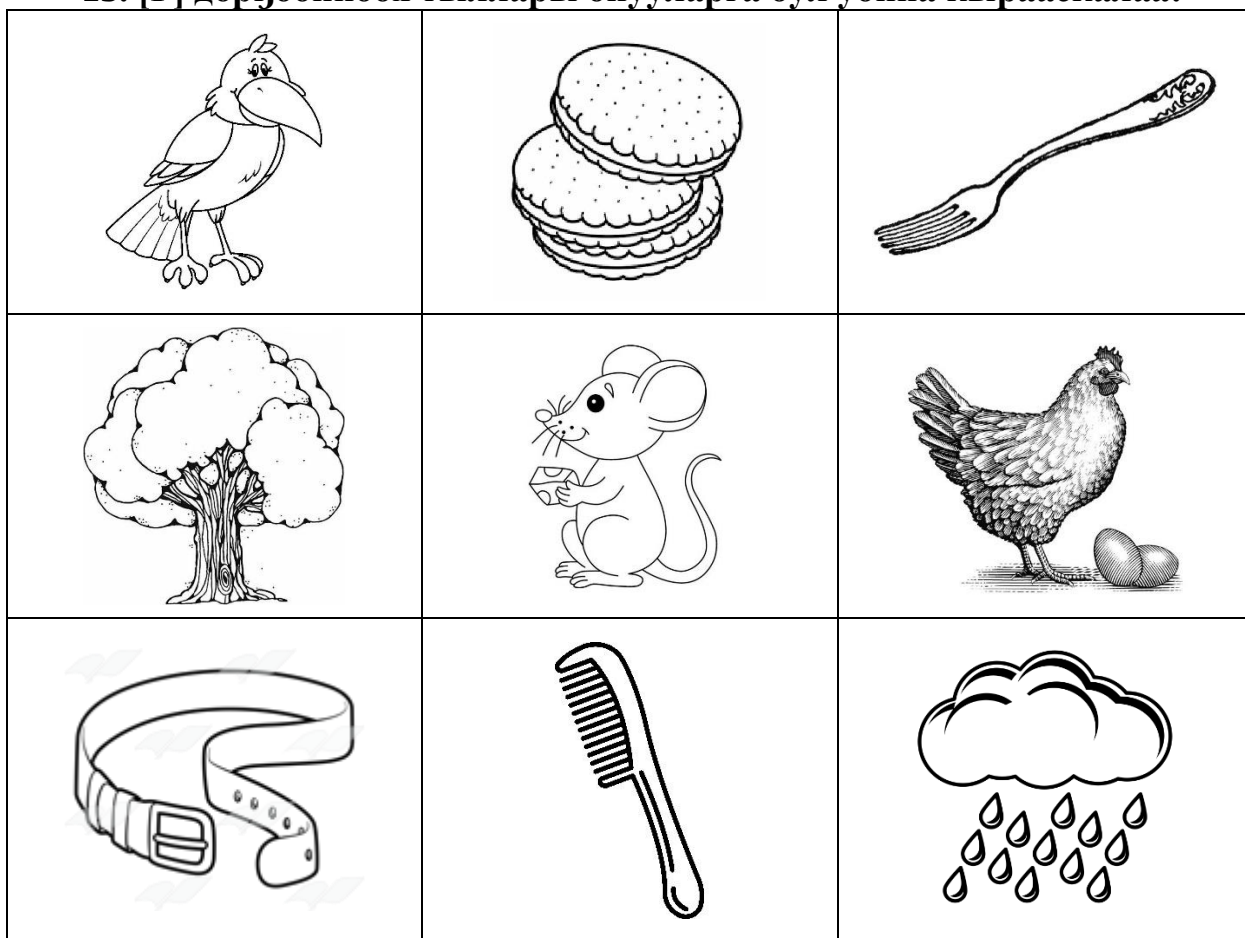
Холобур: *Оболор оонньуурдарын хомуйаллар ... – Оболор оонньуурдарын хомуйан долбуурга уураллар.*

Оболор оонньуурдарын хомуйаллар. Валера кыра бырааттаах. Сарсын сарсыарда ардах түһүө. Харыйа аттыгар хара улар олорор. Сур бөрө кутуруга субуруйан сүүрэ турда. Ира тэтэрээккэ сиздэрэй сибэккилэри уруһуйдаата. Вера улааттабына, быраас буолуон баҕарар. Африкаҕа кенгурулар, тигрдар, жирафалар бааллар.

13. Р буукубаны кырааскалаа.**14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт».**

Айдаар – чуумпур Алдьат- онор	Араар – холбоо Бул – сүтэр
----------------------------------	-------------------------------

15. [P] дорџоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

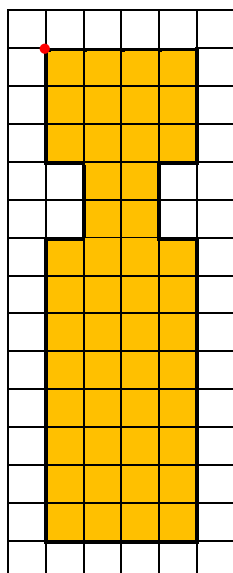

16. Кыраапыка дыктаана: «Сэргэ».

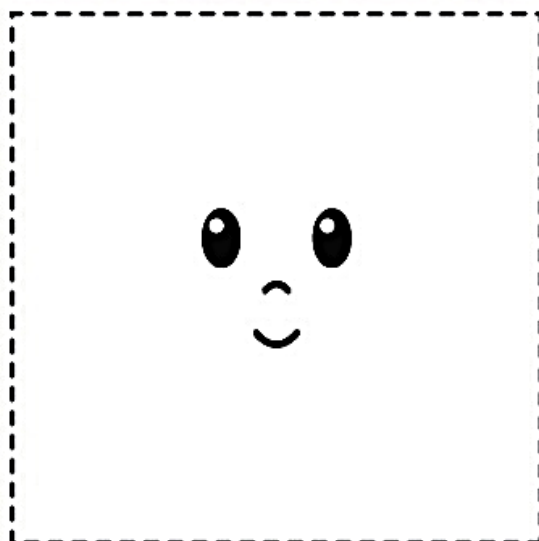
Сорудах:

4 →	3 ↓	1 ←	2 ↓	1 →	8 ↓
4 ←	8 ↑	1 →	2 ↑	1 ←	3 ↑

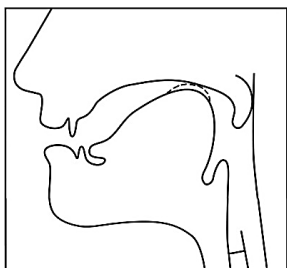
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[Б] дорбоон

1. [Б] дорбоон артикуляцията:

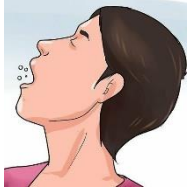
[Б] дорбоону сангарарга тыл кэннэ өрө көтөбүллэн таналайга сыстар, салгын төлөрүйэн тахсар, тыас уонна куолас көмөтүнэн үөскүүр. Ол иһин өрө төлөрүйэр дорбооннортон мөлтөхтөрө буолар.

2. Тыыны эрчиллиитэ.

Салгыны муннугунан эбирий уонна бытааннык тохтуу-тохтуу таһаар (6-8 төгүл).

Салгыны муннугунан толору эбирий уонна төттөрү таһааргар 8 аһаҥас дорбоону барытын этэргэ кыһалын (а, о, ө, у, ү, и, ы, э).

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчиллии аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Минньигэс барыанна	Сыала: уос тула былчыннарын уонна тыл былчыннын сайыннарыы. Тыл төбөтүнэн уоһу төгүрүччү салбанар курдук хамсаныллар (3-тэ уна диэки, 3-тэ хаҥас диэки).	
Күөмэйгин сайҕан	Сыала: тыл аннынаабы былчыннары сайыннарыы. Айабы киэнник атабыт, тыл аллараа тиис анныгар сытар уонна уунан сайҕанар курдук салгын таһааран сайҕанабыт.	
Ат ыстаналыыр	Сыала: тыл төбөтүн эрчийии, тыл аннынаабы былчынны ууннаран эрчийии. Кэтит тылы таналайга хам сыһыаран тыастаахтык түһэрэбит.	
Хормуоска	Сыала: тыл былчыннын сайыннарыы, тыл үүнүн ууннараарын сайыннарыы. Айах аһаҥас, уос мичээрдиир. Кэтит тыл таналайга сыстар, айах аһылла-аһылла сабыллар, 6-8 төгүл онор.	
Тэллэй	Сыала: тыл аннынаабы былчынны ууннаран эрчийии. Айабы киэнник атан, кэтит тылы таналайга сыһыаран баран сыһаабы аллараа түһэрэбит.	

4. Дорџоонно үлэ.

Оџоџо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [Ѣ] дорџоону уһуннук санардабыт: [ѢѢѢ] (күөмэйи сайџанааһын).

5. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтии.

[Ѣ] дорџоону иһиттэххинэ таһын: [Л, Р, Ѣ, З, С, Р, К, Ѣ, Х, Ш, Л, С, Ѣ, ...]

[ѢА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [ѢА, ЛА, РА, СА, ѢА, ЖА, ХА, ѢА, ЛА, ѢА, ...]

6. Дорџоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттардабыт:

Көнө сүһүөхтэр
ѢА-ѢА-ѢА
ѢО-ѢО-ѢО
ѢӨ-ѢӨ-ѢӨ
ѢУ-ѢУ-ѢУ
ѢҮ-ѢҮ-ѢҮ
ѢЫ-ѢЫ-ѢЫ
ѢИ-ѢИ-ѢИ

7. Дорџоону тылга сөпкө сангарарын ситиһии.

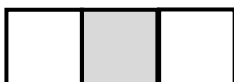
Оџо, кэѢэ, ытарѢа, ыаѢайа, оџуруо, аѢа, оџурсу, эѢэрдэ, айылѢа, баѢа, саѢа, ооѢуй, ыаѢас, оѢолор, ааѢааччы, дулѢа, оѢуруот, тоһоѢо, оѢус, арѢах, ааѢыы, моѢотой, тонсоѢой, баѢана, сыарѢа, суорѢан, тайѢа, эйэѢэс.

8. Оонһуу «Тылы сүһүөххэ араар»: оџо, баѢа, баѢана, тонсоѢой.

9. Оонһуу «Кимизнэй?» (тылы сирэйинэн уларытыы).

- Бу ким ыаѢайатай?
- Мин ыаѢайам.
- Эн ... (ыаѢайаң)
- Кини ... (ыаѢайата)
- Биһиги ... (ыаѢайабыт)
- Эһиги ... (ыаѢайабыт)
- Кинилэр ... (ыаѢайалара)

10. Оонһуу «[Ѣ] дорџоон миэстэтин бул» (тыл ортотугар)

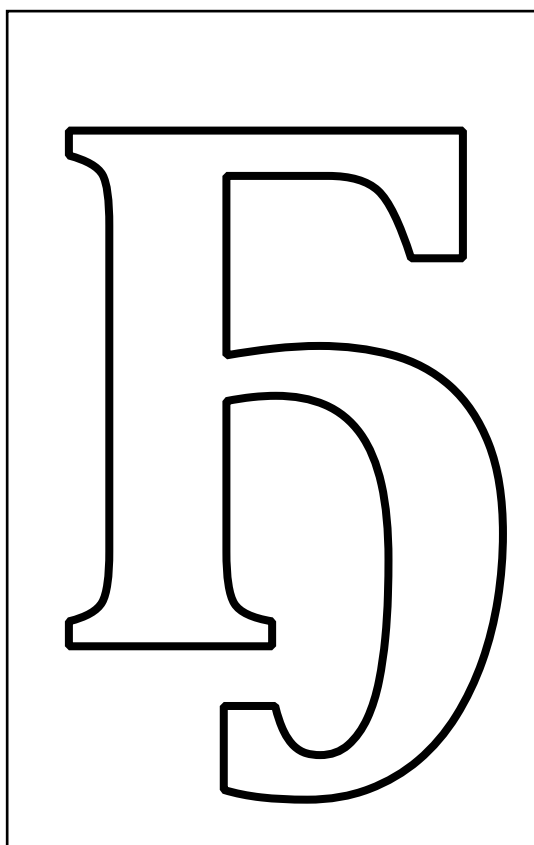
11. Оонньуу «Биир - элбэх».

Оѳо – оѳолор Кэѳэ – кэѳэлэр Оѳус – оѳустар	Ооѳуй – ооѳуйдар Тонсоѳой – тонсоѳойдор Тоѳоѳо – тоѳоѳолор
--	--

12. Этиилэри хатылаан, ситэрэн биэр.

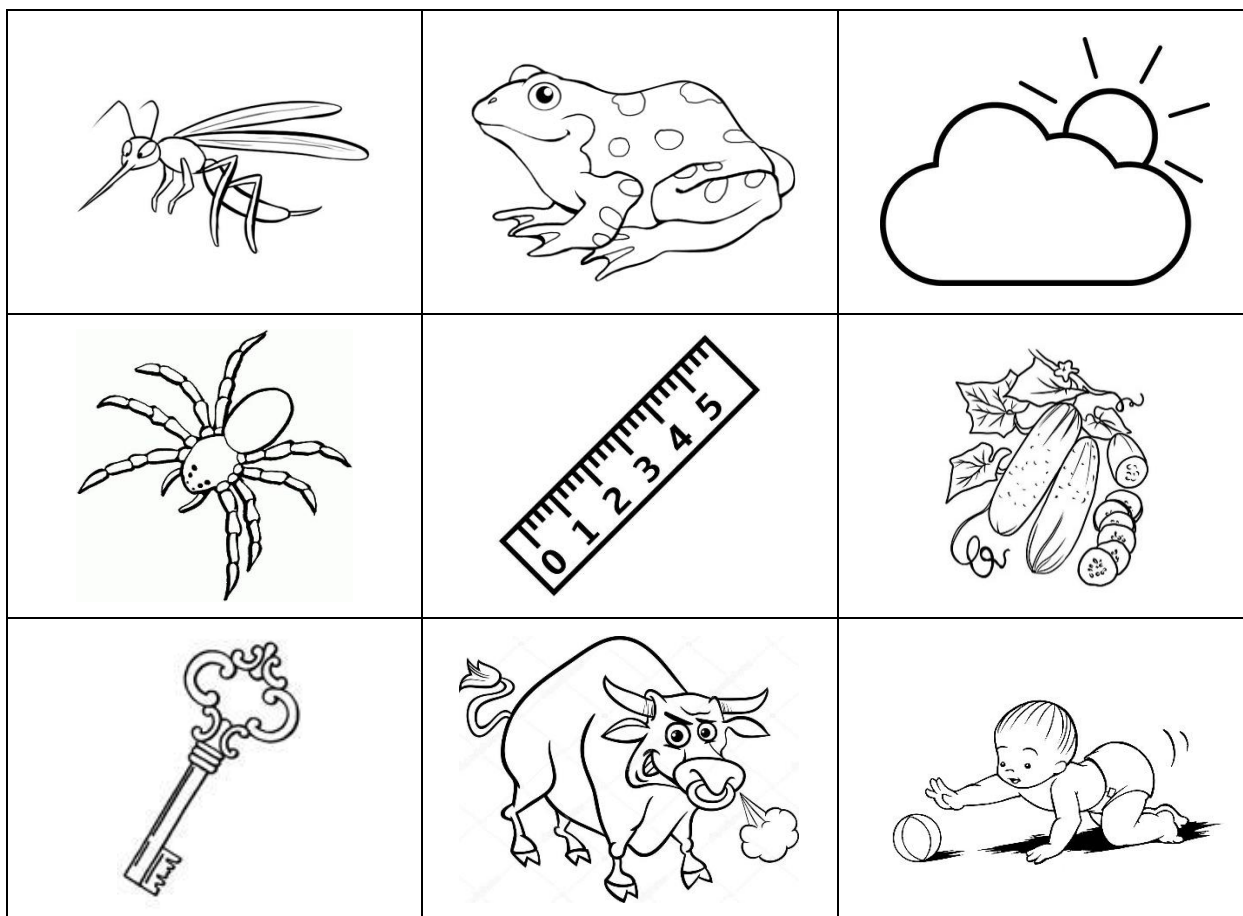
Холобур: *Оѳолор оѳуруокка уу куталлар ... – Оѳолор оѳуруокка уонна тэплиссэѳэ уу куталлар.*

Оѳолор оѳуруокка уу куталлар. Оѳуруокка оѳурсу үүнэр. Аѳам ааѳарга үөрэтэр. Оѳолор оонньуу сүүрдүлэр. Оѳус саѳа буолбут. Турук хайаѳа таѳыстыбыт. Артыыс аренаѳа таѳыста. Ыаѳайаѳа отон бѳѳө хомуйдубут.

13. Ъ буукубаны кырааскалаа.**14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт».**

Аѳа – ийэ Аѳа – балыс Аѳал – илт Наѳыллык – тиэтэллик	Аѳал – ыл Бѳѳө – кэбирэх Быѳаѳас – толору Доѳор – өстөөх
--	---

15. [Б] дорѳоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

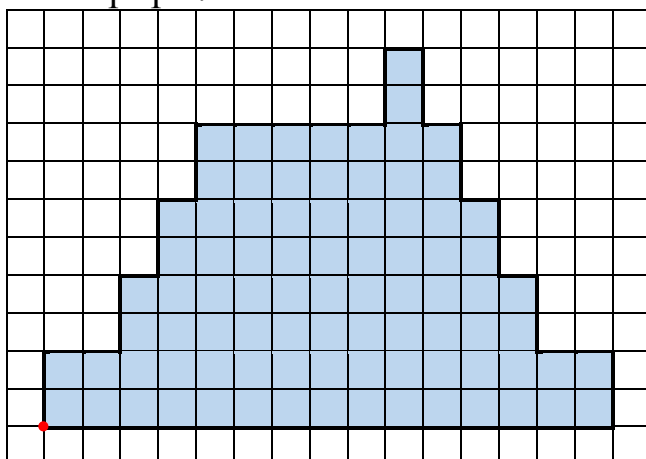

16. Кыраапыка дьыктаана: «Балаѳан».

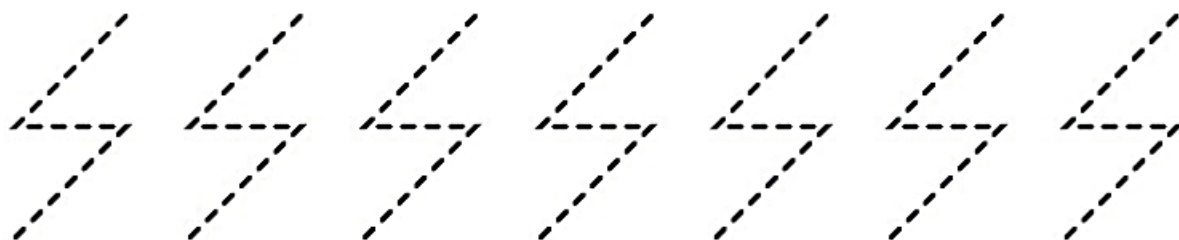
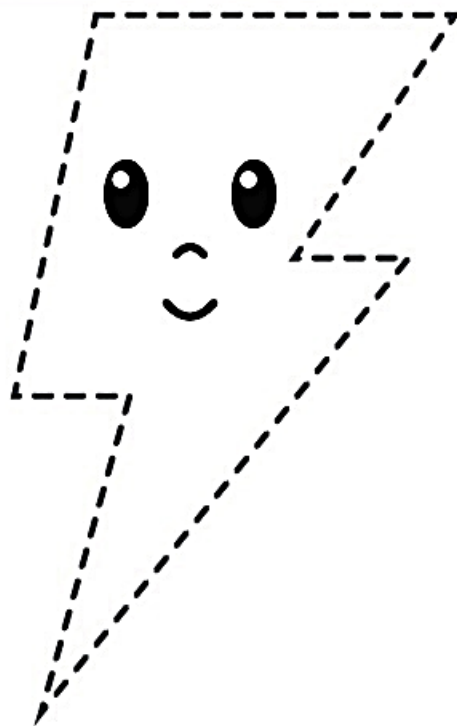
Сорудах:

2 ↑	2 →	2 ↑	1 →	2 ↑	1 →	2 ↑	5 →	2 ↑	1 →
2 ↓	1 →	2 ↓	1 →	2 ↓	1 →	2 ↓	2 →	2 ↓	15 ←

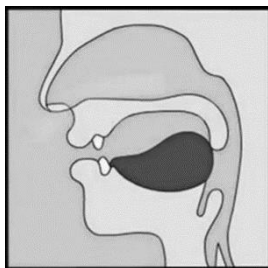
Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

[Н] дорбоон

1. [Н] дорбоон артикуляцията:

Н дорбоону сангарарга тыл кэннэ өрө көтөбүллэн таналайга сыстар. Салгын быһылыаан тахсар. Куолас тыаһы баһыйар.

2. Тыыны эрчиллиитэ.

Салгыны муннугунан сыһаа искэр ыл уонна уоскун чорбоччу тутан сыһаа таска таһаар. Итинник 3-4 хатылаа.

Муннугунан тыынан искин аччат, улаатыннар (6-8 төгүл).

3. Тыл эрчиллиилэрэ:

Эрчиллии аата	Быһаарыыта	Көрдөрүүтэ
Баҕа Мичээр	Сыала: уос тула былчыннары сайыннары. Тииспитин көрдөрөн күүскэ мичээрдибит, онтон уоспутун холкутабыт. Хатылыбыт.	
Минньигэс барыанна	Сыала: уос тула былчыннарын уонна тыл былчынын сайыннары. Тыл төбөтүнэн уоһу төгүрүччү салбанар курдук хамсаныллар (3-тэ уна диэки, 3-тэ ханас диэки).	
Лаппаакы	Сыала: тылы холкутук хамсаппакка тутуу. Уос мичээрдиир, кэтит тыл аллара уоска сытар, 5 ахсаанна диэри тут.	
Тэллэй	Сыала: тыл аннынаабы быччыны ууннаран эрчийии. Айабы киэнник атан, кэтит тылы таналайга сыһыаран баран сыһаабы аллараа түһэрэбит.	
Хормуоска	Сыала: тыл быччынын сайыннары, тыл үүнүн ууннарабын сайыннары. Айах аһаҕас, уос мичээрдиир. Кэтит тыл таналайга сыстар, айах аһылла-аһылла сабыллар, 6-8 төгүл онор.	

4. Дорџоонно үлэ.

Оџоџо өйдөнөр курдук кэпсээн баран [Н] дорџоону уһуннук санардабыт: [ННН]

5. Дорџоону арааран истэргэ үөрэтии.

[Н] дорџоону иһиттэххинэ таһын: [Л, Н, Ъ, З, Н, Р, К, Ъ, Н, Ш, Л, С, ...]

[НА] диэн сүһүөбү иһиттэххинэ таһын: [НА, ЛА, РА, НА, ЖА, НА, ХА, НА, ЛА, ЪА, ...]

6. Дорџоону сүһүөххэ сөпкө сангарарын ситиһии

Сүһүөхтэри санардабыт, хатылаттарабыт:

Көнө сүһүөхтэр	Таннары сүһүөхтэр
НА-НА-НА	АН-АН-АН
НО-НО-НО	ОН-ОН-ОН
НӨ-НӨ-НӨ	ӨН-ӨН-ӨН
НУ-НУ-НУ	УН-УН-УН
НҮ-НҮ-НҮ	ҮН-ҮН-ҮН
НЫ-НЫ-НЫ	ЫН-ЫН-ЫН
НИ-НИ-НИ	ИН-ИН-ИН

7. Дорџоону тылга сөпкө сангарарын ситиһии.

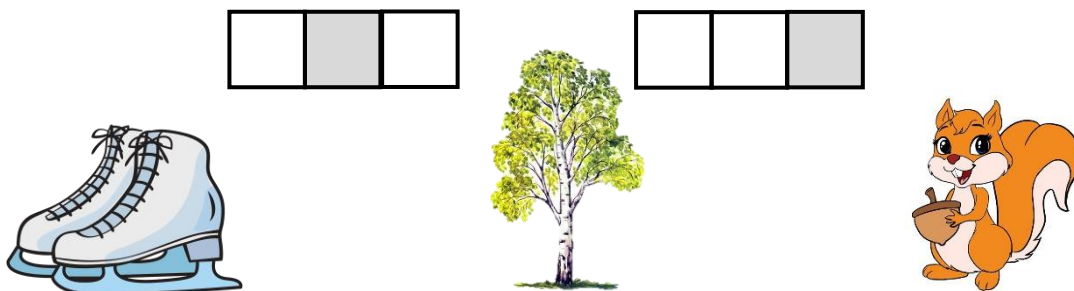
Хатын, тонсоџой, ыныыр, оночо, ханкы, унуох, сордон, мунха, чаран, тиин, манан, үрүн, тагас, хаатынка, сага.

8. Оонһуу «Тылы сүһүөххэ араар»: тиин, сага, манан, мунха, тонсоџой.

9. Оонһуу «Кимизнэй?» (тылы сирэйинэн уларыты).

- Бу ким ханкытай?
- Мин ханкым.
- Эн ... (ханкын)
- Кини ... (ханкыта)
- Биһиги ... (ханкыбыт)
- Эһиги ... (ханкыгыт)
- Кинилэр ... (ханкылара)

10. Оонһуу «[Н] дорџоон миэстэтин бул» (тыл ортотугар, бүтэһигэр)

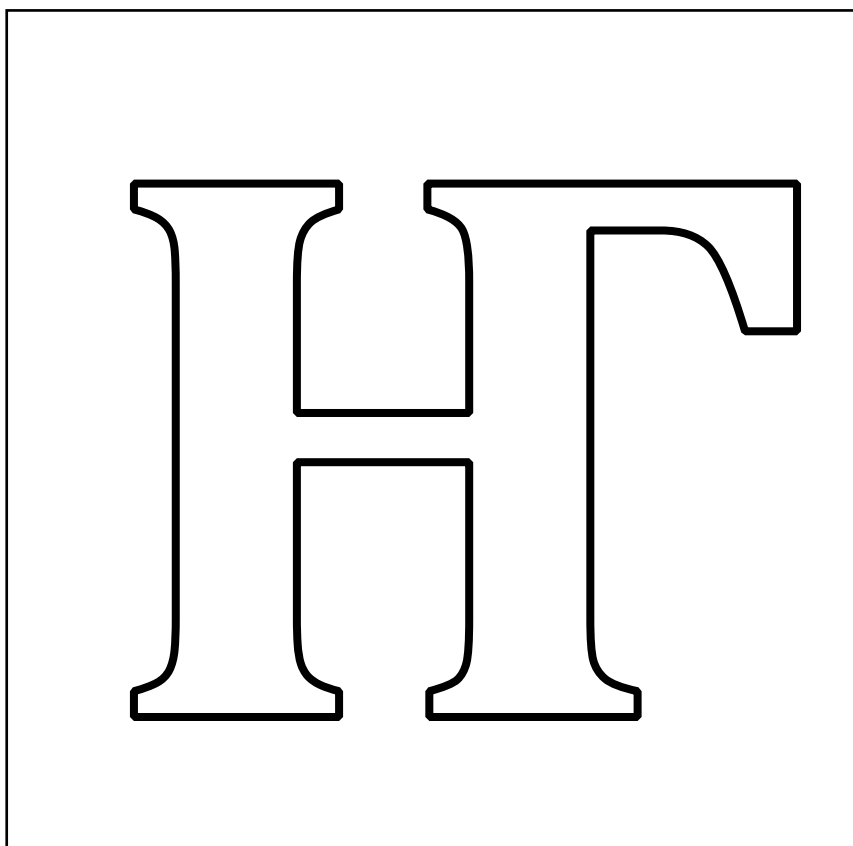

11. Оонньуу «Биир - элбэх».

Хатын – хатыннар Ынғыр – ынғырдар Ханкы – ханкылар	Сордон – сордоннор Танас – танастар Тиин – тииннэр
--	--

12. Этиилэри хатылаа.

Сага күннэ үөрэбит. Оночононо устабыт. Күһүннү киһи күлбүтүнэн. Ат ынғырын кэтэтибит. Хатын чаранна күүлэйдээтибит. Манан кулбаҕы көрдүбүт. Эрсанна сага ханкы атыыласпыттар.

13. Н буукубаны кырааскалаа.**14. Оонньуу «Төттөрүтүн эт».**

Дирин – дьара Иллэн – түбүктээх Ириэнэх – тонг Харана – сырдык	Киэн – кыараҕас Кыһынны – сайынны Маннайгы – тигэх Түүннү – күнүскү
---	--

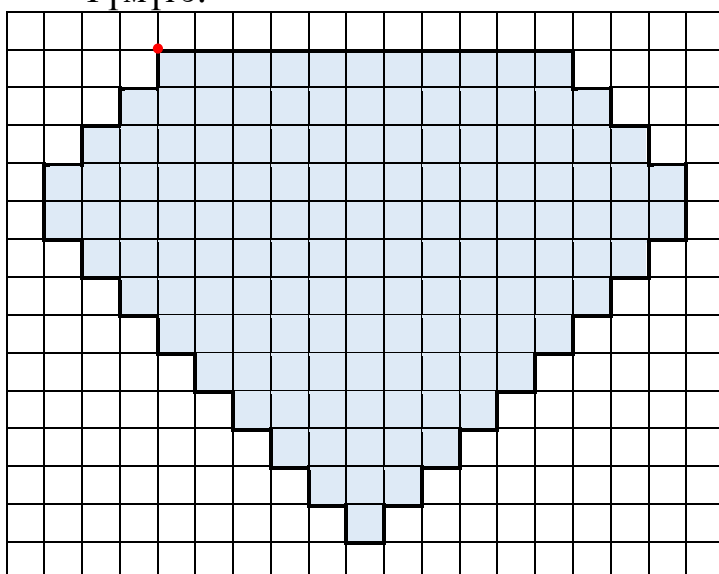
15. [Н] дорѳоонноох тыллары ойууларга бул уонна кырааскалаа:

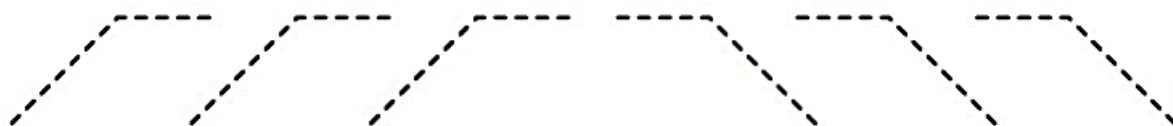
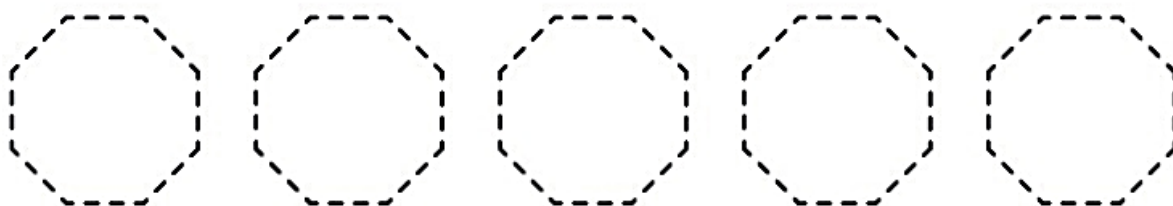
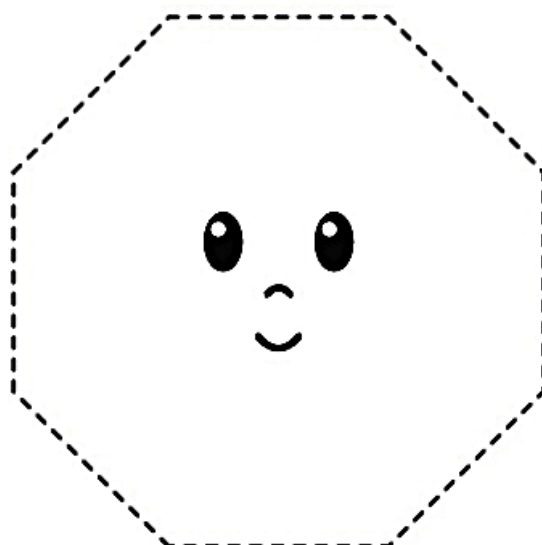
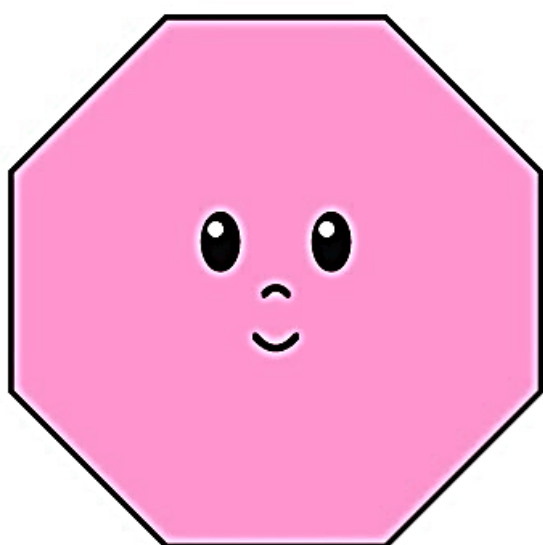
16. Кыраапыка дьыктаана: «Алмаас». Сорудах:

11→	1↓	1→	1↓	1→	1↓	1→	2↓	1←	1↓	1←	1↓
1←	1↓	1←	1↓	1←	1↓	1←	1↓	1←	1↓	1←	1↓
1←	1↑	1←	1↑	1←	1↑	1←	1↑	1←	1↑	1←	1↑
1←	1↑	1←	1↑	1←	2↑	1→	1↑	1→	1↑	1→	1↑

Түмүгэ:

17. Харандааһынан сурааһыны батыһыннарабыт.

Туһаныллыбыт литература

1. Григорьева Е.Ю. Сөпкө санарабын: оҕо тылын сайыннараар үлэлиир тэтэрээт; Алина Егорова ойуулара. – Дьокуускай: Айар, 2022. – 56 с. – (Саха уһуяана).
2. Ефремов Н.А. Антоним кылгас тылдьыта: көмө босуобуйа/ хомуйан онордо Н.А. Ефремов. – Дьокуускай: Айар, 2022. – 56 с. – (Билии холбуката).
3. Каратаев И.И. Оҕону чуолкайдык санарарга үөрэтии уонна сурукка үөрэнэргэ бэлэмнээһин: 3-с таһаарыы, уларыйыылаах; [эбиилэри хомуйан бэлэмнээтилэр: С.М. Захарова, Л.В. Аргунова]. – Дьокуускай: Бичик, 2019. – 160 с.
4. Каратаев И.И. Якутский язык в картинках: книга-самоучитель для начинающих. – Якутск: Айар, 2021. – 160 с.
5. Корякина Н.В., Павлова Е.Е. Сөпкө тыыныы – доруобуйа төрдө (иитээччигэ көмө матырыйаал). Сунтаар, 2016. – 16 с.
6. Петрова М.П., Ли-цай Е.А., Томтосова Е.А., Новгородова В.С., Захарова С.М. Ийэ тылым – көтөр кынатым: Дьокуускай куорат уһуяаннарыгар сахалыы иитэр-үөрэтэр бөлөхтөргө ытыллар үлэттэн талыллан онгоһуллубут методическай босуобуйа/ Дьокуускай куорат уокуругун дьаһалтатын Үөрэххэ управлениета. – Дьокуускай: Ю.А. Гагарин аатынан Саха Өрөспүүбүлүкэтин типографията, 2023. – 240 с.
7. Стручков В.П. Сахалыы ыраастык санарыах: кылгас тылдьыт/ Дуулаба Дьуһаал, Христина Павлова. – 2-с таһаарыы. – Дьокуускай: Айар, 2023. – 96 с.
8. Титова Е.Н. Дорҕоону чуолкайдык санарыахха. – Дьокуускай: С.Н. Донской аатынан үөрэҕи сайыннараар уонна квалификацияны үрдэтэр институт, 2017, - 32 с.

Иһинээбүтэ

Кириии тыл.....	5
Тэтэрээт ис тутула.....	6
[С] дорҕоон.....	7
[З] дорҕоон.....	12
[Ш] дорҕоон.....	17
[Ж] дорҕоон.....	22
[Л] дорҕоон.....	27
[Р] дорҕоон.....	32
[Б] дорҕоон.....	37
[Н] дорҕоон.....	42
Туһаныллыбыт литература.....	47